OPERA LUI DIMITRIE BOLINTINEANU

Fluctuaţiile receptării

Curba reputaţiei lui Bolintineanu, ca şi a altor paşoptişti, e foarte instabilă: după un debut care-1 instalează pe poet în no4o-rietate şi după o perioadă de înflorire puţin contestată prin anii 1855—1865, urmează un declin manifest, de pe la 1870 înainte, *insă* mai puţin rapid şi, in orice caz, mai puţin dramatic decît se crede; deşi primit în manualele şcolare şi ocupînd un loc în Pantheon, Bolintineanu încetează să mai intereseze după 1900; contribuţia lui creatoare e depreciată, redus» Ia o formulă de circulaţie curentă, iar memoria operei se eclipsează chiar şi în conştiinţa specialiştilor ; de-abia la începutul deceniului al cin-cilea se schiţează un reviriment prin G- Călinescu şi Şerban Cio-culescu, vizînd salvarea estetică parţială a poeziei ; explorarea de „minereuri cu sclipiri de diamant" o continuă I. Negoiţescu (1957) şi mulţi alţii, pînă la contribuţia recentă a unei tinere şi dotate cercetătoare, Gabriela Omăt (1976) : concomitent, are loc apariţia unei prime culegeri reprezentative a operei, în două volume (1961), iar exegeza istorico-literară e reînnoită, după o pauză de aproape patru decenii, prin citeva studii temeinice.

Nu e, desigur, locul să insist, totuşi cîteva referinţe precise care să argumenteze, îndeosebi să introducă nuanţele cuvenite în acest itinerar fluctuant, nu vor £i deloc inutile, lată, pentru început, memorabilul comentariu al lui Heliade Rădulescu, marele patron literar al anilor '40, la poezia de debut a lui Bolintineanu, *O fată linără* pe patul *morţii*: „Cîţi cunosc frumuseţile poeziei, acea legănată şi lină cadenţară acel repaos regulat al semisti-hului, acele expresii şi asemănări răpitoare ce întineresc inima, căci, pe Ungă acestea, după dreptate mai cer şi o limbă de poet,

pot judica versurile d-lui Bolintineanul, acestui june necunoscut încă, ca floricela împresurată in mijlocul unei lese, a-i saluta talentul, şi a aştepta de la dînsul opere vrednice de un veac mai ferice" *.

Nu mai puţin semnificative sînt cuvintelele pe care Al. C. Goleseu le adresa fratelui său, Ştefan, spre a-l convinge să participe la strtegerea unei sume de bani spre a-l trimite pe precocele tinăr (avea probabil doar 17 ani !) [2] să studieze la Paris : „Qui sail Ie bien, tont le bien qu'il pourra en resulter pour le pays par le seul envoi de ce jeune homme â Paris ? Et s"it dtait de cette treanpe, de oette substance qui forment et constituent ces apotres harmonieux, ces âmes prophetiques et amoureuses dont Ie langage est si doux, si ardent et si aimant â Ia fois que leur apparition suflit pour eveiller et sauver tout un peuple" [3].

Despre renumele cîştigat de Bolintineanu în faza zenitului său, citâm două mărturii. Cea dintîi îi aparţine Iui George Sion şi e consemnată după moartea scriitorului, pe care-l cunoscuse bine, în prefaţa ediţiei din 1877 : „Măgulit, lăudat, respectat de toată lumea, necriticat niciodată şi de nimeni, îngîmfat poate de talentul său, ajunsese (prin anii 1855—1809 — n.n.) ca a se crede geniul necomparabil al României şi nu suferea nici o discuţiune asupra ideilor sale" *. Cea de a doua provine de la N. Petraşcu, istoric literar format înainte de 1900 : „Versurile lui au stăpinit sufletele părinţilor noştri între anii 1640 şi 1856 provocindu-Ie admiraţia şi entuziasmul mai mult decit oricare alt poet de pe vremea aceea. Ei cîntau şi recitau elegiile şi legendele lui ca pe nişte ™găciuni zilnice [5]".

Coborîrea de pe soclu, grăbită de ivirea meteorică a lui Ermnescu, se produce, cum am menţionat, de pe la sfârşitul deceniului al şaptelea înainte, paralel cu efortul junimist de a instaurp spiritul critic in prerogativele sale ; dar fenomenul nu e conştientizat în mod egal de toată lumea şi nici nu are proporţiile dramatice despre care vorbea la un curs, în 1910, G. Ibrăileanu : „In perioada optimistă, propagandistă, pînă pe la 1880, [Bolintineanu] a avut o glorie exagerată, nemeritată ; de la 1880 încoace. [în] perioada Eminescu, cu caractere cu totul opuse celei precedente, a fost hulit, scoborît iarăşi mai jos decît merita" [6]. Contrariu acestei aserţiuni, se poate lesne constata că Bolintineanu işi găseşte încă admiratori în ultimele două decenii. Şi nu e vorba doar de antijunimistul A. Densuşiami, care persevera să-l considere în 1887. cu o obstinaţie greu de justificat, „cel mai însemnat dintre poeţii noştri" [7], iar în altă lucrare „cel mai genial dintre toţi poeţii noştri" *[sic !]*[8], dar şi de un tînăr inteligent, cu lecturi moderne, ca Al. T. DjuVara. Acesta scria în 1877 : „Poeziile Iui Bolintineanu se disting printr-o melancolie dulce, mişcătoare, printr-o armonie de sunete extraordinare, cu totul naturală, iar nicidecum căutată... Liric fără seamăn în literatura noastră, profund ca durerea, limpede şi cu adevărat poetic ca şi marea Orientului pe care a privit-o şi a eîntat-o atita timp..." [9]

Alţii, deşi mai rezervaţi, părînd să judece cu sînge rece şi să-şi dea seama de carenţele scriitorului, rămtneau încă, în pragul noului secol, sub influenţa vechilor aprecieri superlative. AstIei, Traian Demetrescu observa că „nimeni n-a glorificat mai genial trecutul nostru istoric" [10], iar V. D. Păun, un teoretician literal cu certe aptitudini, astăzi aproape uitat, remarca la rîndu-i că fără a avea „armonioasa amplitudine a lui Alecsandri, nici adincimea lirică a lui Alexandrescu, nici strălucirea limbii lui Eminescu, [Bolintineanu] a fost prin inimă poet mai mult decit aceştia. Cel mai duios dintra toţi, cel mai sincer în expresiunea emofiunilor sale, se poate zice că el e cel dintîi prin dulceaţa graiului poetic, iar cel de-al doilea prin înrîurirea sa culturală asupra generaţiei dintre 1850—1880" [11]. Forţa de inerţie cu care

[1] *Curierul ăe ambe sexe,* period IV, 1842—1844, nr. 10, p. 159.

[2] Admitted ca dată de naştere anul 1825, iar ca dată a apariţiei poeziei O *fată tânără pe patul* morfii anul 1842 — cum arată T. Vârgolici (Dimitrie Bolintineanu ţi *epoca sa,* Ed. Minerva, 1971, p. 17—20 şi p. 29).

[3] George FfOtino, Din *vremea renaşterii naţionale a Ţării Româneşti. Boierii Goleşti,* vol. II, Bucureşti, 1939, p. 124—125.

[4] D. Bolintineanu, Poezii. Culegere ordinată de chiar autorul, cu o prefaţă de G, Sion sub a căruia priveghere minuţioasă s-a tipărit această ediţiune, vol. I—II, Bucureşti, 1877.

[5] N. Petraşeu, *Dimitrie Bolintineanu,* Tip. „Bucovina". 1932, p. 9.

[6] G. Ibrăileanu, Opere, ed. critică de Rodica Rotaru şi Al. Piru, prefaţa de Al. Piru, voi. VIII, Ed. Minerva, 1979. p. 352.

[7] *A.* Densuşianu, *Cercetări literare.* Iaşi, 1387.

[8] A. Dansuşianu, *Istoria* limbei şi *Itteraturei române,* Iaşi, 18S5.

[9] Al. T. Djuvara, în Revista *literară,* iunie-iulie 1887, p. 607.

[10] Tr. Demetrescu, *Bolintineanu,* în *Revista olteană,* 1889, p. 331.

[11] V. D. Păun, Cronico. *literară* şi artistica. Bolintineanu, in *Literuîură şi artă română,* 35 sept. — 25 oct 1DQ1, p. 783.

opera lui Bolintineanu se menţinea în palmaresul valorilor o constata, cu nedisimulată uimire, N. Iorga, în 1893, într-unui din cele mai destructive atacuri îndreptate împotriva poetului : „Judecăţile oamenilor de la 1850 durează încă şi orice om cu pretenţii literare ştie că, dacă locul întîi nu i se poate da decît paradoxal, el e unul din cei mai mari poeţi pe care i-a produs poporul nostru. *Florile Bosforului* sint privite pină astăzi dacă nu cu entuziasmul pe care timpul nostru îl are pentru Eminescu, cu un respect deosebit măcar de toată această lume, care nu s-a gîndit niciodată să le cinstească — spre fericirea lor şi spre fericirea poetului" [12]. Să adăugăm la aceste înregistrări de temperatură critică prestigiul dobîndit de Bolintineanu peste hotare, datorită volumului Brtses *d'Orient* (1866), bine primit de presa franceză, salutat printre alţii de Philarete Chasles, profesor la College de France, care-1 şi prefaţase, şi Theodor de Banville [13]. De notat, de asemenea, faptul, ignorat până acum de cercetători, că în 1838 un maghiar din Cluj, Francisc Gombos, îi consacra lui Bolintineanu o teză de doctorat[14] şi că, în 1895 şi 1893 — aşa cum a relevat T. Vârgolici — Virgile Rossel, un cercetător de prestigiu în epocă, se ocupa elogios de lirica franceză a poetului în cartea sa *Histoire de la litterature francaise hors de France* (Paris, 1895) şi, mai apoi, într-un articol din *Revue d'histoire litteraire* de io France [15].

Intrarea în conul de umbră, survenită în primele decenii ale secolului al XX-lea şi Sn perioada interbelică, nu înseamnă, desigur, şi dispariţia oricăror manifestări de interes. Printre acestea pot fi citate două ediţii de uz didactic (romanele şi călătoriile publicate de Petre V. Haneş, în 1915, şi poeziile publicate de D. Popovici în 1940), chiar şi *o* monografie **(N.** Pelraşcu — 19**32).** Dar pînă şi autorii acestor publicaţii de reinjectare în circuitul viu al lecturii luau distanţă faţă de poet, introducînd distincţia care va funcţiona de-aci înainte ca un fel de leit-motiv al exegezei, mai mult ori mai puţin explicit formulat, între vaîoarea istorico-literară a operei, circumscrisă şi circumstanţială, şi capacitatea ei de a satisface pretenţiile estetice ale cititorului modern. Astfel, Petre V. Haneş declara în prefaţa ediţiei sale : „Pe la 1870—1860, Bolintineanu era foarte citit şi foarte popular. Multe din poeziile lui, între care O *fată tînără pe patul* nwrfiî, se repetau din gură în gură şi unii bâtrtru le-au adus pe cale orală pînă tn zilele noastre. De pe la 1880 însă, poetul a pierdut din această consideraţiune deosebită încetul cu încetul, pînă a fost redus la prea puţin" [16]. La rîndu-i, remareînd că „supravalorificarea i-a fost fatală poetului, al cărui prestigiu avea să scadă la bursa valorilor cu atit mai jos, cu cit mai puţin meritate erau înălţimile la care îi ridicase fluxul admiraţiei anterioare", D. Popovici afirma că „însemnătatea lui Bolintineanu nu trebuie căutată în valoarea artistică a operei sale, ci in semnificaţia pe care această operă o prezintă în cultura română" [17]. Cit priveşte opinia criticilor lipsiţi de sentimentul constrîngător al tradiţiei, un citat din Paul Zarifopol va fi edificator : „Acesta-i Bolintineanu, din tinereţe pînă la bătrîneţe. O egală şi o senină insensibilitate pentru raportul între ritm şi ideaţie, pentru vocabular, ca şi pentru imagine. Peste tot ; aceeaşi candidă şi monotonă neglijenţă literară. Prea puţine reuşite, convenabile la limită, la întîmplare, apar în această masă literară ieşită din o uşoară şi neobosită bunăvoinţă. Astăzi, Bolintineanu apare ca autor vesel fără voie" [18].

Reacţia faţă de căderea lui Bolintineanu în desuetudine se materializează — am spus-o — prin G. Călinescu, şi anume nu obturînd insuficienţele bătătoare la ochi ale poeziei, ci demon-

[12] N. Iorga, *Poezia lirică a lui Bolintineanu* (1893), în *Pagini ăe tinereţe,* ed. de Barou Theodorescu, Ed. pentru literatură, voi. I, 1968, p. 9B.

[13] Circumstanţele traducerii versurilor lui Bolintineanu in franţuzeşte le-am înfăţişat pentru prima dată, pe baza corespondenţei dintre scriitor şi George Marian, în *Documente şi manuscrise literare,* Ed. Academiei, vol. I, 1967, p. 103—134. V., de asemenea : Petre Costinescu, *Cum a apărut la Paris volumul „Brises d'Orient" de Dimitrie* Bolintineanu, în *Revista de* istorie ţi *teorie literară,* nr. 1, 1967. Ulterior, problema a fost reluată, cu completări, de T. Vârgolici, în op. cit-, p. 262—286, şi D. Pâcurariu. in O carte şi şapte personaje (în colaborare cu Ciaude Pichois), Ed. Cartea românească, 1976.

[14] Dr. loan Raţiu recenzează lucrarea în *Studii* şi biografii, Blaj, 1904.

[15] T. Vârgolici, Dimitrie Bolintineanu..., p. 283—286.

[16] D. Bolintineanu, *Proză.* Monoil — Elena, cu o prefaţă de Petre V. Haneş, Bucureşti, Ed. Minerva, 1915. p. V.

[17] D. Bolintineanu, Scrieri *alese,* vol. I, ed. îngrijită de D. Popovici, Ciaiova, Ed. Scrisul românesc, 1940, p- 5.

[18] Paul Zarifopol, Din istoria *poeziei româneşti. Alexandrescu şi Bolintineanu,* în *Revista Fundaţiilor Regale, nr.* 5, 1936,

strind că ea cuprinde şi frumuseţi ignorate, că disimulează un potenţial artistic încă neexploatat. „Totuşi Bolintineanu e un poet fragmentar remarcabil — scrie G. Călinescu in *Istoria literatura române* — şi o bună operă de izolare dă o colecţie surprinzătoare de instantanee poetice. El este întîiul versificator român cu intuiţia valorii acustice a cuvîntului, care caută cuvîntul pentru ceea ce sugerează dincolo de marginile Lui naţionale şi face din vers o singură arie" [º]. Pe o linie similară se situează Şerban Cioeulescu : protestînd împotriva „discretului nedrept ce s-a abătut asupra totalităţii operei lirice bolintinene", criticul selectează din abundenta producţie a autorului ceea ce e încă susceptibil să placă cititorului contemporan (poezia de „desfătări vizuale, acustice şi tactile", „simţul muzicalităţii" etc.)[M]. Continuind pledoaria pentru o repunere în drepturi, I. Negoiţescu merge mai departe, supralicitînd generos pînă la limita credibilului şi uneori dincolo de ea, caratele poetice ale autorului Legendelor istorice : „Se întimplă ca frumoase versuri, frînturi de poem ale lui Bolintineanu, să strălucească de o prospeţime şi de o candoare ce le îmbracă într-un smalţ mai pur decît al versurilor poeţilor rafinaţi dintre cele două războaie... Lirismul său, considerat în substanţa sa cea mai intimă, presupune un auz mai pui", care ascultă muzica ideilor, a simţămintelor nenumite. Există aici frăgezimi, Candori, limpezimi misterioase ale Juvenţei, care fac din poezia lui Bolintineanu adolescenţa lirismului românesc" -'. Noi • lecturi, urmărind o împrospătare a contactului cu opera, soldate uneori cu incitante puneri în perspectivă, au mai dat Gabriela Omăt -' şi, acum de curînd, Eugen Simion[25].

După 1960, paralel cu multiplicarea articolelor critice şi a retipăririi de texte alese, poate fi semnalată şi o sporire substanţială a studiilor de tip istorico-literar. Aportul lor la îmbogăţirea şi aprofundarea cunoştinţelor noastre despre personalitatea **M**

[10] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă in prezent,* Bucureşti, 1941, p. 226.

[20] Şerban Cioculeseu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, Istoria *literaturii române moderne.* Bucureşti, 1944, p. 119.

-' I. Negoiţescu, Bolintineanu *şi şanurile poeziei moderne* (1957), în *Scriitori* moderni. Editura pentru literatură, I960, p. 14 şi 53.

"[2] în postfaţa la D. Bolintineanu, *Poezii,* Ed. Minerva, 1977

[K] Eugen Simion, Dimineaţa *poeţilor,* Ed. Cartea Românească, 19B0, p. 144—194.

destinul scriitorului e considerabil. Mă mărginesc aci să consemnez biografia lui Ion Roman[24], lucrările lui D. Păcurariu[M], monografia lui T. Vârgolici[*]; cea mat completă pe care *o* posedăm, cele cîteva culegeri de texte-[7], precum şi grupajul de scrisori inedite publicat în *Documente şi manuscrise literare'^.*

în contextul acestor publicaţii diverse, fixînd temelia indisdensabilă a oricărei exegeze, o carenţă esenţială continua să subziste în chip supărător : inexistenţa unei ediţii ample şi reprezentativa. Spre a o evalua e suficient să arătăm că cea mai bună ediţie de pînă acum, cea din 1961, lasă în afară numeroase versuri, dă în extrase poema Conrad — capodopera scriitorului —, înlătură complet dramaturgia şi nuvelistica, restituie doar o mică parte a publicisticii politice şi istorico-filozofice, fragmentează la extrem activitatea jurnalistică şi nu reţine nimic din corespondenţă. Ediţia de faţă, proiectată a apare în 6 volume, operînd o selecţie împinsă pînă la marginile posibilului şi utilului, însoţită, pentru prima dată în cazul lui Bolintineanu, de un aparat critic corespunzător, împlineşte, aşadar, o mare lacună. Dacă ea va duce ori nu la o nouă „lectură" a operei e cu neputinţă de anticipat ; în tot cazul, e sigur că va împuţina supoziţiile fără acoperire, favorizînd o imagine globală mai dreaptă, asupra unui scriitor reprezentativ pentru timpul său, a cărui poetică înfăţişează, ca sub o lupă măritoare, experimentele şi rutinele lirismului preeminescian.

[M] Ion Roman, Dimitrie *Bolintineanu,* Editura Tineretului. 1962.

[25] D. Păcurariu, D. Bolintineanu, Editura pentru literatură, 1962 (ed. a 11-a — Ed. Tineretului, 1969) ; Bolintineanu interpretat de..., Editura Eminescu, 1974 ; O corte *şi şapte* personaje, în colaborare cu Claude Picbois, Ed. Cartea Românească, 1976.

[M] Teodor Vârgolici, Dimitrie Bolintineanu *şi epoca sa.* Editura Minerva, 1971 ; Introducere *In opera lui* Dimitrie Bolintineanu, Editura Minerva, 1972.

[27] Opere alese, I—II, ediţie şi studiu de Dan Costa, E.S.P.L.A., 1955 ; Opere *alese,* I—II, ediţie de Hodica Ocheşanu şi Gh. Poalelungi, studiu de D. Păcurariu, E.P.L., 1961 ; Călătorii, I—II, ediţie şi prefaţă de Ion Roman, E.P.L., 1968 ; Poeîii, prefaţă de D. Păcurariu, Ed. Minerva, 1971 ; Poezii, antologie, postfaţă şi bibliografie de Gabriela Omăt, Ed. Minerva, 1977.

[53] Paul Cornea, Elena Piru, **Docume7ite** şi manuscrise literare, vol. I, Editura Academiei, 1967, p. 95—137.

Suprimînd distanta dintre poet si poezie, spre a da nrtet cauţiunea vieţii şi a adevărului intim, romantismul a răsfirînt mirajul operei asupra autorului, transtormindu-l într-un erou, după chipul şi asemănarea eroilor săi fictivi. Reciprocitatea aceasta dintre experienfa trăită şi cea aşternută pe hirtie era insă, în fapt, mai mult proclamată decit efectivă. Nu o dată ea s-a dovedit iluzorie : lacrimile şi sentimentele funebre constituiau un joc de scenă, eul liric care-şi asuma marile drame era o plăsmuire de cuvinte, iar accentele insinuant confesive travesteau o retorică. Şi totuşi, nu rămine mai puţin adevărat că romantismul a consacrat cel dintîi iradierea literaturii spre viaţă şi, invers, investiţia existenţială în literatură, oferind pilde admirabile de unitate a trăirii şl creaţiei.

Tocmai un asemenea exemplu privilegiat de autenticitate a discursului liric îl găsim la Bolintineanu- Mai puţin intelectual decît Alecsandrescu, poet al auroseopiei şi dialecticii stărilor de conştiinţă, neatins de vanităţile şi zbuciumul lui Heliade, Bolintineanu reţine între comilitonii de baricadă lirică, prin desăvîrşita sinceritate, prin lipsa de poză şi simulaţie. Fireşte, a trebuit să adopte şi el, ea toată lumea, unele convenţii la modă, dar n-a făcut-o niciodată într-un sens contrar naturii intime. Tema fundamentală a operei, atît de caracteristică romantismului', ruptura de present, sub dubla ipostază : a condamnării a ceea ce e şi a idealizării a ceea ce a fost, coincide în cazul său cu linia directoare a destinului, aşa cum i-o conturează biografia.

Orfan de timpuriu, sărac, fără o meserie, exceptînd-o pe cea de scriitor, pe-atunci neomoloeată în diviziunea sociala a muncii, Bolintineanu parcurge drumurile vieţii într-un soi de permanent exil. E visător, meditativ, idealist, interiorizat, sfios, fără spirit practic şi simţul posesiunii. E şi singuratic, dar nu ca acei confraţi care-şi clamau solitudinea cu mari gesturi emfatice, aşteptînd compasiunea înduioşată şi aplauzele vulgului, ci în înţelesul propriu al cuvîntului : el duce o existenţă de holtei, fără familie, fără cămin, pe care o traversează diverse femei, nu însă Femeia, cu puţini prieteni şi mai puţini intimi, cu nare momente de plenitudine şi un sfirşit sinistru, prevestindu-I în mai rău pe cel al lui Eminescu. In plus, zbâtEndu-se într-o stare cronică de indigenţă şi insecuritate! e obligat să accepte liberalităţile prietenilor ori cunoscuţilor, ceea ce-i agravează de bună seami

complexele : bursa oferită de Goleşti ca să studieze la Paris, ospitalitatea Iui Ghica şi Zanne în timpul exilului, ajutorul bănesc al lui Polihroniade ca să călătorească în Palestina, Egipt şi Macedonia, îndeosebi sprijinul aceluiaşi devotat Zanne în ultimii ani, cînd o boală necruţătoare îl ţintuieşte la pat. Sortit, prin fire, înfrîngerii în bătăliile vieţii, Bolintineanu are o singură dată şansa să avanseze din strapontina pe care o ocupa către locurile de prim-plan, cînd Încrederea Iui Al. I. Cuza ii cheamă în funcţia de ministru al Cultelor şi Invăţâmîntutui. Dar şi atunci ieşirea din rind durează puţin ; oroarea de compromis şi incapacitatea de a se acomoda manevrelor tactice 51 vor arunca repede în anonimatul de unde plecase. încît, una peste alta, o imagine se desprinde, şi anume în sensul celei pe care Bolintineanu însuşi o schiţa undeva, ca şi cînd şi-ar fi privit chipul interior într-o oglindă : „Poetul nu ţine de nici o clasă, se hrăneşte cu aer, se adapă cu rouă ; răpit de vise, ca spiritele divine, el nu poate fi dintr-o clasă, nefiind din lumea aceasta..." [29]

Dacă spontaneitatea nu e totdeauna o dovadă a sincerităţii, în schimb sinceritatea e de obicei spontană', afirmindu-se ca imediatitate, ca trecere directă de Ia impresie la expresie. Din acest punct de vedere, Bolintineanu creditează încă o dată un mit romantic, mitul inspiraţiei, al poeziei născute din har, fără premeditare şi caznă, fără încercări de aproximare a sensului ori formei. Dotat cu o mare facilitate, el croieşte versul „cum cîntă pasărea", printr-un soi de automatism al cadenţei şi rimei, într-un flux generos, care insă subţiază ideea pe parcurs şi abundă în elemente repetitive. Discursivitatea aceasta rămine, din păcate, necenzurată: pe de o parte, scriitorul e convins că „cel dintîi merit al poeziei este să vie din inimă, iar nu din cap"[30], pe de alta, nu numai că detestă munca de atelier, dar e şi prea comod ca să se supună rigorilor ei. Trimiţîndu-i lui Alecsadri, în octombrie 1851, poema *Andrei,* de cea. 700 versuri, îi mărturisea că a compus-o „în trei nopţi" şi că „îi pare slabă". „O să mă întrebi — anticipa el replica de bun-simt a interlocutorului — de ce e slabă ? Sunt leneş, mal întîi de toate celelalte, leneş ca un derviş, apoi ce vrei ? nu este rău să lase cineva întîia inspiraţie astfel cum vine"[31]. Declaraţia nu. e o butadă, nici o cochetărie

[29] Dimitrie Bolintineanu, Călătorii, ed. cit-, vol. II, p. 281.
[30] Dîmbonifa, nr. 8, 11 noiembrie 1859.
[31] N. Petraşcu, *op. cit.,* p. 38.

ci un autodiagnostic onest, confirmat .ţi de alte izvoare. Astfel, cu ocazia unei reeditări postume a Elenei, Gr. H. Grandea, care-I cunoscuse bine pe poet, în calitate de apropiat discipol, observa în prefaţă că „Bolintineanu nu cam avea obiceiul sâ-şi pieptăne manuscrisele. In privinţa pârtilor care-i scăpau în tugu condeiului, fără a se nimeri cu cadrul, se mulţumea a le însemna c-o linie in margine, lăsînd ca mai tîrziu să le şteargă de tot sau să le copieze pentru a le întrebuinţa deosebit"

Prodigalitatea elanului liric conjugată cu lipsa autocontrolului au dus la o creaţie abundentă, dar foarte inegală. într-un sfert de veac de carieră, Bolintineanu a dat cea. 50 broşuri şi volume, dintre care 15 de versuri, fără a mai pune la socoteala numeroasele poezii, proze, articole etc. publicate în periodice şi uitate acolo. în comparaţie cu proporţiile reduse ale operei altor contemporani, chiar şi în raport cu Heliade, alergător de cursă lungă, cu plămîni puternici, Bolintineanu pare un adevărat miracol dc productivitate.

Abundenţa e însă plătită prin prolixitate şi neîmpliniri caiitative. Neavind timpul să fie scurt, Bolintineanu o lungeşte şi, neavînd scrupulul cuvîntului propriu, îşi tolerează orice neglijenţa : nici unul dintre poeţii noştri de renume nu asociază în acelaşi ciclu, pe aceeaşi pagină şi uneori în aceeaşi strofă, atîtea reuşite şi atîtea bagatele, atîtea sclipiri şi atîtea platitudini ; nici unul nu-şi permite atîtea siluiri ale limbii, atîtea licenţe şi aberaţii lexicale. Nimic n-a contribuit să-1 discrediteze mai sigur pe poet ca această discursivitate incontinentă, unită cu senina nepăsare faţă de detalii, deşi — după cum bine s-a spus — Dumnezeu se ascunde adesea printre detalii şi cu atît mai mult cînd e vorbo de poezie. G. Călinescu avea cu siguranţă dreptate : spre a-l gusta pe Bolintineanu trebuie să procedăm selectiv, extrăgînd grăuntele de aur din aluviunile cărate de ape.

Deosebindu-se de Alecsandri, care dă senzaţia că evoluează cu veacul, înnoindu-şi ţelurile şi mijloacele, autorul *Legendelor istorice* e un poet monocord şi invariabil, manifestîndu-se încă de la debut sub o ipostază deplin cristalizată. Primul volum, apărut în 1847, pe socoteala Asociaţiei literare, ilustrează, ca într-un program, principalele aspecte ale personalităţii sale lirice : sentimentalismul elegiac, de nuanţă lamartiniană, mai puţin interiorizat decit la Alecsandrescn, dar mai locvace, infăşurind in valuri de vorbe orice suspin ; baladescul simplificat şi hieratic al legendelor istorice, care-i investeşte pe eroii vechimii cu o funcţie simbolica, transgresînd istoria spre mit ; apeten[, pentru fantasticul terifiant şi sepulcral, convocat nu atît cu mijloace picturale, cît auditive, prin sonorităţi hohotitoare şi onomatopee în cascadă; versul lunecător, melodios, cu măsura bine bâtuiă şi prozodia impecabilă ; vocabularul de mică întindere şi aparatul imagistic sărac, oferind transparenţa sensului mai degrabă decit sugestia, comparaţia în locul substituţiei, repetarea şi simetria mai mult decit invenţia şi culoarea. Primul volum aduce şi cîteva performanţe de certă valoare, unele nedepăşite ullerior : elegia O *fată* tîndrd *pe patul morţii,* legenda istorică *Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare,* legenda fantastică *Mihnea* si *baba,* chiar şi o meditaţiei a exilului, Proscrisul (deşi, la 18-57. poetul se afla la Paris în calitate de student, nu de refugiat politic). încît, din primul ceas, Bolintineanu îşi defineşte „ne varietur" genul şi geniul. Ulterior, ei îşi va relua cu o aplicaţie industrioasă repertoriul şi maniera, producînd o operă de o redundanţă puţin întîlnită în întreaga noastră literatură.

Totuşi, privită de la o distanţă convenabilă, această operă abundentă, sugerind un soi de candidă auto-pastişare, prezintă de la un moment dat înainte o distorsiune evidentă. Schimbarea nu afectează procedeele, ci viziunea, ceea ce se numeşte acum „unghiul auctorial". Ea survine spre sfirşitul domniei lui Cuza, fiind cauzată de un concurs nefericit de împrejurări : dezamăgirile politice suferite de scriitor, conştiinţa penumbrei in care intrase ca poet şi om de cultură, progresele tot mai alarmante ale bolii. Drept urmare, Bolintineanu incepe sâ-şi piardă altitudinea faţă de oameni şi evenimente, acea siguranţă de sine a creatorului instalat în certitudinile creaţiei, care-i permite să contemple cu detaşare tribulaţiile meschine ale umanităţii comune : se apucă de satire, specie nepotrivită firii sale .ifabile, blînde, incapabile de maliţie şi vehemenţă pasională ; note sumbre îi asaltează lirismul, care se încarcă de tristeţi ireparabile ; simbolica morţii, a devastării şi ruinelor îşi face tot mai simţită prezenţa, ca un „analogon" al unei existenţe ce declină brutal, precipitîndu-se parcă spre neant. în ultimii ani, mistuiţi de boală şi angoase, scrisul devine pentru Bolintineanu o exorcizare a demonilor, un paria dinainte pierdut şi totuşi ţinut pînă la mar-

[33] D. Bolintineanu, *Elena,* ed. îngrijită de Gr, H. Grandea, Bucureşti, 1887.

de largă circulaţie, căruia i se pot găsi echivalenţe în toate literaturile şi nu numai fiindcă fiecare împrumută celeilalte, ci şi fiindcă toate îşi trag substanţa din viaţă, cel puţin tot atît cit şi din cărţi. Dacă Ia Bolintineanu e perceptibilă o influenţă, şi nu numai asupra poeziei pe care o discutăm, ci, în genere, asupra liricii sale de început, atunci aceasta e, netăgăduit, a lui Lamartine, cu amestecul atît de specific de idealizare şi melancolie, de gravitate şi emoţie, de armonie muzicală şi fluiditate expozitivă. Ca şi romanticul francez. Bolintineanu îşi retorizează discursul inimii, reflexul prozodic fiind la el, deopotrivă, obstacolul şi stimulentul unei sensibilităţi în permanentă ebuliţie.

Cea mai puternică expresie a sentimentului elegiac o aflăm după întoarcerea din exil, în condiţiile crizei morale a anilor '60. Multe dintre poeziile acestui sfîrşit de parcurs, îndeosebi poemul *Conrad,* radicalizează melancolia, aducînd în prim plan temele acţiunii devastatoare a timpului, ale nimicniciei şi vanităţii existenţei umane. Desfăşurîndu-se pe spaţii vaste şi exploatind uneori admirabil sortilegiile versului lung de 14 şi 16 silabe, adaptat marilor solemnităţi meditative. Bolintineanu reia în variante memorabile străvechiul motiv al lui „ubi sunt?". Iată-1, de pildă, răsunînd în *Eăessa,* poezie rătăcită în ciclul Macedonelor :

Ce s-au făcut acele troiene de popoare ?
Acele generaţii ce-n lume au trecut ?
Şi sclavii şi-mpăraţii ? Trăiră un minut,
Născînd spre a se face ţărînă trecătoare 1
Ce s-au tăcut acele divine frumuseţe
Ce-mpodobeau cu roze paharele-n ospeţe ?

în darn locuitorii acestui Ioc frumos
Cred să auzâ noaptea, în vîntul dureros,
Pe piaţa unde fuse Edessa altădată,
Sunări de muzici, zgomot de cupe ce închin,
Şi nichezări profunde, ce strigătele-ngîn,
Strigări de oameni, zgomot ce face o armata.
în darn ei cred să vază în nopţi cum se formează
Grădini, palate, teatruri, lumini că variază !
Nu ! Moartea nu întoarce aceea ce răpeşte !

O variantă a poeziei, publicată în Keforma din 1863, — remarcată pe drept de D. Popovici — propune acest superb peisaj, in pur spirit eminescian :

Ca un bulgăre dei aur soarele pierise-n mare ;
Umbra se vărsa pe dealuri şi juca în depărtare ;
Stelele pe urma zilei spaţiul îl înfloreau,
Douăzeci de guri de apă vuvuiau în sînul nopţii
Şi şacalii cei sălbatici, fatalişti amici ai sortii,
Fe morminlul Edessei soarta lumii prevesteau.

Acelaşi spectacol al rostogolirii in „negrele abime" ale nefiinţei îl evocă poetul în faţa piramidelor, martore mute ale prăbuşirii imperiilor şi marilor cuceritori, do la persanul Cambise la divinul Bonaparte :

Acei co vă-nălţară pieriră în uitare.
De cincizeci evi pe dînşii s-a-nchis al lor mnrmînt.
Ţarina lor pierit-a I-a vintului suflare
Pe-acest deşert pămînt.

Popoare noi veniî-au şi au trecut din viaiă.
Mai multe tronuri mîndre d-atunci s-au răsturnat
şi lumea fugătoare schimbat-a a sa faţă
în cursu-i minunat.

Chiar mintea omenească luat-a o schimbare,
De zeii săi poetici şi cerul a scăpat ;
Iar voi, o, monumente d-eternă admirare,
Nestramutate-aţi stat!

Adevărat eînlec de lebădă înaintea căderii premature a nopţii, poemul *Conrnă* regrupează obsesiile şi aprehensiunile autorului însă decantate, trecute prin filtrul unei lucidităţi amaro, de om obosit, pentru care viaţa s-a despuiat de iluzii. Subiectul fixează cadrul unui scenariu simbolic : proscris din Ţara Românească, eroul — al cărui nume trimite la Bălcescu, fişa cum Bolintineanu îi scria lui Alecsandri — dar şi la Bvron (Conrad) şi la Mickiewicz fConrod *Wallenrod)* — întreprinde un periplu în lungul coastelor Medileranei, apoi trece prin Franţa şi vizitează Londra ; de-aci, bolnav, revine in Italia, stingindu-se in braţele iubitei, o fiinţă serafică, numită şi ea, livresc. Itilia, în decorul de o neasemuită splendoare al insulei Capri. Destinul lui

Conrad stă sub semnul nenorocului : e un exilai. fără speranţa, un bolnav incurabil, un îndrăgostit răpus înainte de a-si împlini pasiunea, un poet lipsit de satisfacţia operei („Iubea să Iacă versuri, deşi prea rar le scrie, / A strînge arta-n reguli credea că-i o sclavie"). Itineramil său solitar îl confruntă cu ruinele vechilor civilizaţii îngropate în pulbere, cu haosul, injustiţia şi contradicţiile prezentului, cu barbaria Răsăritului şi mercantilismul egoist al Apusului, cu nebunia unei lumi care pretinde, trufaşă, să domine istoria, cînd e, de fapt, strivită de ea. în felul acesta tema eşecului devine miezul poemei : Conrad e un învins in cursa vieţii, dar dezastrul său se înscrie pe fundalul non-sensului lumii.

Deşi în poem există prolixităţi şi inerţii ale condeiului, ca pretutindeni, totuşi Bolintineanu reuşeşte mai mult decit oriunde aiurea sa se înalţe pe eerul pur al poeziei. Nenumăratele pasaje pe tema „calvarului vieţii" ori a „fortunei labilis" ii prelimina pe Eminescu prin felul anxios al interogaţiei şi setea devoratoare a unui absolut intangibil, uneori şi prin timbru] recitativului, de o amplă şi gravă sonoritate- Hai puţin izbutite sînt părţile de filozofare propriu-zisă unde, în lipsa imaginilor, substanţa discursului liric se dematerializează, redueîndu-se la o înşiruire seacă de abstracţiuni :

Rezbelul intre popoli urmează ca-n trecut ;
A Ii un Cain încă tot omul e născut,
Şi cauzele triste sînt tot acele care
Produs-au aste lupte fatale şi barbare.

sau :

Ce este-această lume ? A fi e dar un bine '!
Şi cine profitează, cînd tot trece-n ruine V
Şi sclavul, **şi** tiranul, cel mare **şi** cel mic.
Co deopotrivă-n urmă nu au lăsat nimic ?
Aşii popoli fără număr, vai, sufer rele chine
Şi-atîtea sacrifice spre a forma ruine ?
Religiuni, doctrine, virtuţi, speranţe sînt
Ca Ia finit să facă din lume un mormint ?

Desigur nici cugetarea, lipsită de originalitate, nici sistemul imaKisUc, puţin inventiv şi sărăcăcios, nu conferă poemului vocea sa Inconlundabilă, ace! patos reverberînd sub bolti al marii

declamaţii romantice. Secretul performanţei — cînd există — e în muzică. în figurile repetitive sau antitetice, ritmate de strania, inefabila, armonioasa melodie a versului, captînd parcă rezervele nespusului, conotaţiile plasate dincolo de zarea explicitabilului- Iată versurile cu care începe *Conrad,* prime acarduri ale uverturii :

Era cînd farul lumii, în mare apunînd,
Poleie rochia nopţii cu stelele de argint,
Şi-n calea sa umbroasă, sub negrele-i picioare,
Aşterne valuri albe. suflate de dulci boare,
Munţi, plaiuri, văi rizînde şi fragede grădini,
Ce-noată în oceane de umbră şi lumini.
Colind pe Cornul de-aur, ieşea în Proponţide
Un vas, spărgînd cu pieptul tărîmele lichide.

Impresia nu decurge din vocabularul de întindere redusă, nici din imaginile cu aer academizant (îndeosebi neoclasicul „farul lumii"), ci din reluarea antitezei lumină-întuneric in trei variante, mai ales, din jocul incantatoriu al sonorită[ilor surde fgerunziile „apunînd'˙, „rîzînd") şi hohotitoare (întreg versul penultim scoţînd în vedetă vocala „o", eu exoticul denominativ, aiil de încărcat de miraje : *Propontide).*

Remarcabile în *Conrad* sînt peisajele marine. Bolintineanu simte marea ca nimeni altul dintre contemporani (cu excepţia, în oarecare măsură, a lui Alecsandri) :

Eu te iubesc ! o, mare, p-al carii sîn curat
E liberă gindirea ca valul tău spumat,
De cite ori suspinul şi lacrimile mele
S-au mestecat cu vîntul şi valurile tele !
De cîte ori pe sînu-ţi, sau dup-un 'nalt granit,
Privind cu voluptate coprinsu-ţi aurit,
Sorbind pre£umu-(i dulce şi legănindu-mi dorul,
N-am revărsat eu lacrimi ce-mi inspirase-amorul.

Poetul excelează în a evoca moalea legănare a corăbiei pe unde, sub cerul de azur al Sudului, zbaterea dramatică a valurilor în ceasul furtunii, frăgezimea aurorelor calme, îndeosebi jocul etern al umbrelor şi al luminii, care echivalează in mitologia sa personală cu veşnica înfruniare dintre aspiraţia spre puritate şi gravitatea telurică a fiinţei. Iată cu ce emoţie contagioasă e sugerată splendoarea feerică a invaziei lunare :

Dar ziua se retrage în grotele umide
Acestor munţi în care cel mai înalt o-nchide.
Răsări, bălaie lună, pe cerul tău cel pur,
Lumină calea noastră pe brazdele d-azur !
Te leagănă, tu, mare, delicios tezaur,
Sub boarea ce resfiră acest polei de aur.

în aceeaşi viziune panoramică, esenţializînd conturele şi culorile, cu o imagistică austeră, de o reducţie — aş îndrăzni să spun — bacoviană, iată şi un asfinţit de soare :

Cer, aer, valul mării, c-o palidă culoare
Se-nveleau, şi luna, pe cerul incolor,
Părea că meditează p-al lumii aspru dor,
Moderatorul vieţii se cufundase-n mare
Ca o sprenceană neagră, pămîntu-n depărtare
în umbră şi în raze se mai vedea mijind ;
Şi valuri după valuri veneau ca turme-albind.

Alteori, ca în versurile ce urmează, poetul scoate efecte dlntr-o înşiruire de denumiri eufonice (ca şi dintr-o tehnică suplă de deplasare şi multiplicare a cezurii) :

La nord, capul Miceniî, la sud al Campanelei,
Păreau că se închină la răsfâţarea stelei ;
Iscia şi Proceda, Caprcea mai în fund,
Prin umbre şi lumină apar şi se ascund,
Departe, în oceanul de umbre ce domina
în spaţiu, se revarsă o palidă lumină.
O flacără bizară se joacă-n negru-i văl...
Vezuvul...

Trecutul ca mitologie eroică

Ca toţi romanticii, Bolintineanu se întoarce spre trecut CLI nostalgie şi fervoare, nu însă fiindcă ar fi fost fascinat de misterul originilor, ci dintr-o irepresibilâ nevoie de exemplaritate politică şi morală. Motivaţia tematicii istorice nu pare a fi la el nici curiozitatea etnografică pentru lumile dispărute, nici voinţa de a elucida sensul învăluit al mişcării civilizaţiilor, ci dorinţa de a opune unui prezent detestabil sub raportul conştiinţei de

sine a naţiunii şi a drepturilor sale, imaginea unui trecut scăldat în lumină. Şi anume, nu pentru izbinzile repurtate sau strălucirea unei glorii mai mult ori mai puţin născocite, ci datorită pildei de demnitate, bărbăţie şi eroism. De aceea, in substructure legendelor istorice, cele mai populare opere ale lui Bolintineanu, intră totdeauna un mobil edifiant. Dezvăluit brutal, prin aluzii la actualitate, el capătă uneori un aspect stînjenitor. Dar in cele mai bune piese ale ciclului, poetul intuieşte exigenţele registrului epic, tratîndu-l discret : intenţia demonstrativă e integrată scenariului şi plasată în intemporalitatea gestei eroice. în felul acesta, legendele devin componentele unei Mitologii şi nu fragmentele dispersate ale unei Istorii.

Din punct de vedere compoziţional, majoritatea legendelor e trasă pe un calapod, cuprinzlnd patru părţi : teatrul acţiunii (decorul), enunţul mizei (conflictul), discursul eroului şi deznodămintul. Fiecare parte poate fi contrasă pînă la dispariţie sau, dimpotrivă, dilatată pînă la a căpăta o semnificaţie autonomă, dar, de obicei, discursul constituie locul geometric al poeziei, în jurul căruia se grupează celelalte elemente. O analiză a acestei strucluri-tip pune în lumină o mecanică bine strunită.

Teatrul acţiunii e schiţat succint, în aproximaţii globale, care situează, fără să localizeze, la modul clasic, genaralizînd formele peisajului ori ale spaţiului de desfăşurare :

Noaptea se întinde şi în geana sa
Argintoase lacrimi peste flori vărsa.
(Mihai scăpînă stindardul)

într-o sală-ntinsă, printre căpitani
Stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani.
(Mircea cel Mare şi solii)

Sub o rîpă stearpă, pe un rîu în spume
Unde un sihastru a fugit de lume.
(Daniel *Si*fiastru)

Miza e totdeauna dramatică : ajunul unei bătălii holarîtoare, ceasul de restrişte al înirîngerii, o solie de mazilire, sfidarea aruncată de un duşman redutabil etc. Asemenea autorilor tragici, care exploatau fazele explozive ale unui conflict spre a obţine maximum de efect din ciocnirea contractelor, Bolintineanu recurge la situaţii-limită fiindcă tocmai acestea permit eroilor să-şi pro-

beze aptitudinile ţi virtutea. La dreptul vorbind, nici nu e vorba de „eroi", deoarece sub numele unor voievozi ori căpitani de oaste — Minai, Ştefan, Mircea, Radu de la Afumaţi etc. — acţionează un personaj unic — Eroul — conducătorul cu voinţă inflexibilă, gata să se jertfească pentru mîntuirea patriei. El ne apare singuratic, absorbit în gînduri, izolat de companioni, cu atît mai mult de gloată, apăsat de răspunderea unei decizii cruciale, de care atîrjiă totul. Masele î'ămîn în umbră ; ele suportă pasiv desfăşurarea istoriei. Acest cult romantic al destinului de excepţie contravine poate democratismului paşoptist, dar serveşte magnificării eroului.

Discursul — am spus-o — ocupă centrul poeziei căci trecerea la acţiune se săvîrşeşte la Bolintineanu prin ..logos". Procedeul poate părea astăzi desuet, dar la jumătatea secolului trecut nu era, dovadă că pînă şi un istoric de talia lui Bălcescu îl utilizase în *Romă-nii supt Mihai Voevod Viteazul,* cum o făcuseră în antichitate Tucidide, Tit-Liviu şi atîţia alţii de-atunei încoace, spre a sugera intr-o imagine sintetică starea de spirit a eroului şi obiectivele luptei. Convenţia discursului îţ slujeşte admirabil pe Bolintineanu : el posedă o rară dexteritate a rostirii sentenţioase, a confecţionării de aforisme memorabile, înlănţuite într-un monolog de indeniabilă gravitate epică.

Problema ridicată e a -unei alternative hotărîtoare : libertate naţională sau moarte ;

Capul ce se pleacă, paloşul nu-l taie ;
Dar cu umilinţă ianţu-l înconvoaie !
Ce e oare traiul, dacă e robit ?
Sărbătoare-n care nimeni n-a zimbit
Viaţa şi robia nu pot sta-mpreună,
Nu e totodată pace şi furtună.

(Daniei *Sihastru)*

Viaţa în sclavie este o povară,
iarnă nesfîrşită fără primăvară.
Insă ţara noastră nu e scrisă-n cer
Printre cele sclave ce prin veacuri pier.
Căci românul încă ştie a se bate
Şi urăşte viaţa fără libertate.

(Căpitanul de vînători)

De deşarte vise să nu ne-nşelăm :
Moarte şi sclavie la străini aflăm.
Viitor de aur ţara noastră are
Şi prevăz prin secoli a ei înălţare
Insă mai-nainte trebuie să ştim,
Pentru ea cu lojii martiri să murim !

(Mircea cel Mare si solit)

Patriotismul fierbinte şi intransigent al acestor chemări la acţiune converteşte ideologia paşoptistă ia modul sublim. Propovăduind smulgerea din letargie, reasumarea demnităţii naţionale, lupla plina de sacrificii pentru cucerirea neaUrnârii, vocea mişcată a poetului capătă inflexiuni patetice şi vizionare. E o retorică a panaşului, sinceră, fiindcă implică un angajament existenţial, şi dramatică, fiindcă nu acceptă compromisuri. Ea se materializează într-un limbaj simplu dar eficace, cioplit parcă în marmură, adaptat unei dialectici a opţiunilor fundamentale, în care nuanţele n-au ce căuta.

Cea de-a patra parte a legendelor — deznodătnintul — condensează în cîteva rînduri, cu o dezinvoltură telegrafică, o întinsă suită de evenimente :

Zice, pleacă, învinge, Hroiot se umilă.
Purice aprodul s-a făcut Movilă.

(Aprodul *Purice)*

Regele îşi pierde marea lui armie,
Şi prin fugă, singur, scapă de robie.
După luptă, Mircea şi cu-a lui oştime
Nalţă monastire la Sfînta Treime.

(Co2ia)

Cîteva legende se abat de la stereotipul construcţiei quadripartite, cu centrul de greutate în discursul emfatic al eroului. In unele bucăţi, ca *Doamna lui Negru ţi bardul* şi *Puterea clntecului,* scenariul e baladesc, inspirat de Goethe *(Der Sanger)* şi, poate, de Uhland *(Săngers Fluch). în* altele, ca, de pildă, în *Mihai scăpînd stindardul* îl vedem pe marele domnitor bătîndu-se solitar, printre leşurile ce-l înconjoară, în irealitatea clarului de lună. Strîngînd stindardul la piept, urmărit de duşmani, el galopează năprasnic spre o apă ce-i va înlesni scăparea. Două versuri antologice sugerează rapiditatea cavalcadei :

Şi în umbra morţii armăsaru-i zboară
Ca o-nchipuire albă şi uşoară.[53]

Tot heteradoxă e şi Visul Iui *ştefan cel Mare,* în care domnitorul infrînt e surprins într-un moment de claustrare meditativă :

Seara răspindeşte umbrele-i uşoare
Şi melancolia trece ginditoare.

Răsfăţat de succesul obţinut cu legendele publicate în volumele din 1847, 1852 şi 1855, Bolintineanu va fi tentat să-şi exploateze industrial formula găsită. O va face amplu în ciclul Bătăliile *românilor* (1859), care rescrie fastele trecutului însă sub imperiul unei inflaţii verbale insuportabile. Epilogul atîl de densificat pînă acum capătă o mare extensiune : lupta românilor cu invadatorii devine un capitol de sine-stătător, alcătuit din prezentarea manicheistă a celor două tabere, defilarea armiilor şi, fireşte, descrierea detaliată a bătăliei. în plus, autorul nu-şi mai disimulează prezenţa, ascunzîndu-se în spatele eroilor, ci intervine direct, apostrofîndu-şi contemporanii ori lamentîndu-se pe ruinele gloriei pierdute. Prolixitatea necontrolată şi automatismul rimei, de o monotonie exasperantă, menajează prea puţine insule de poezie.

Legende noi (1862) revin la vechea schemă, cu singura deosebire că se conturează pe primul plan conflictul dintre domn şi boieri, iar aluziile la luptele politice din vremea lui Cuza sini evidente (în Piaştrii şi Întoarcerea lui *Mihai* boierii uneltesc împotriva Unirii, în Mînia *lai Ştefan* miniştrii îl trădează pe domnitorul care-i cinstise cu încrederea sa). Ultimele legende date de poet (intr-o anexă la piesa *Ştefan-Vodă cel Berbant* — 13117) apar sub denumirea *Tablouri* şi renovează complet formula. Radu *de la Afumaţi* înlocuieşte troheul solemn de 11 şi 12 silabe, cu rima alăturată, printr-un vers sprinten de 7—8 silabe, cu rima îmbrăţişată :

Stă în tronu-i Domnul mare,
Radu de Ia Afumaţi :

[53] Citām după ediţia din 1855 în care poezia are 22 versuri, faţă de 56 în ediţia din 1347. în aceasta din urmă sintagma „umbra morţii" din primul vers e înlocuită prin „tăcerea nopţii"-

Lîngă dînsul Doamna pare
Dulce cu ochii plecaţi.

Deosebirile sînt şi mai evidente in poeziile Cetatea de Io Curtea de *Argeş, Cetatea Neamţului, Cetatea lui Ţepeş* — toate meditaţii pe un trunchi de pastel. în felul Iui Gr. Atecsandrescu imitat de aproape în *Cozia).* Cîteva peisaje sînt vrednice de reţinut :

Lăsaţi privirea voastră pe muntele Albina,
Pe stîncile din faţă, colo, spre Răsărit!
Smarandul lor cel fraged I-a poleit lumina
Un nor de purpur doarme pe virful ascuţit.
Din ăşti munţi verzi, ca viaţa, nasc creste mari, rîpoase,
Cu felurite forme, ca nişte mari ţestoase
Ce scot din ţeste capul pleşuv, îngrozitor,
In spaţiul cel mare şi parcă beau din nor !

Spre sfirşitul carierei, cedînd ambiţiei atît de răspîndite printre romanticii noştri de a realiza epopeea, Bolintineanu abandonează tiparul rapsodic al legendei şi se înhamă la munca anevoioasă a croirii unui mare poem al naşterii poporului român, intitulat *Traianida.* O primă versiune, împărţită în „doine/', apare în *Albina Ptndului* (15 noiembrie 1868—16/30 iunie 1869). Dedicată românilor transilvăneni pentru că „au simţămlntul originii lor, limbii lor, literaturii lor, datinilor lor ; pentru că sînt viteji şi luptă cu putere pentru naţionalitatea lor", conţine şi un mic prolog versificat:

Români, cînd voi afla-veţi de unde aţi plecat,
Veţi merge-n calea vieţii cu capul ridicat.
Primiţi, români, această poemă ce vă spune
Că din eroi se trage a voastră naţiune :
Din două ginte-antice, din două ginte mari
Deopotrivă brave, deopotrivă tari.
Un popol care naşte din alţi doi popoli bravi
Nu poate ca să fie un popbl slab de sclavi.

Bolintineanu adăugă „doinelor" un număr de note despre Dacia şi zeii dacilor, redijate cu aplombul şi sflnta inocenţă a diletantului : „Simtem de părere că romanii coloni au găsit, venind în Dacia, templuri ridicate Mitrei, Soarelui, aşezate încă din secolul al 7-lea înainte de Crist, aduse de popolii traciani,

misianj, frigiani, bitiniani, din care sînt dacii şi care adorau acea divinitate supremă, sub nume de Savaos. Sav Sobesius, Ormuzd al perşilor, unitatea sau numărul unu al lui Pitagorav

A doua versiune a Troianidci, apărută în 1870, cu modificări substanţiale (şi nu totdeauna in beneficiul operei), dă impresia, ca şi cea dinţii, de elaborare incoerentă, zvîrlită pe hîrtie mai mult la întîmplare, cu episoade care se înşiră haotic (primul cînt ocupă o treime din întreaga epopee, iar cîntul al V-lea are doar 65 rînduri !). Subiectul e incîlcit, combinînd intrigi amoroase, de un gust îndoielnic, între zei[e şi pămînteni, între fecioare dacice şi legionari romani. între Decebal şi Tilia, soţia regelui iazigilor, între bardul Orodel şi cele două amazoane : Pesimunt ţi Memasa. Mai survine, după modelul lui Dante, şi o călătorie a lui Decebal prin cele 7 iaduri şi cele 7 ceruri, complet dezlipită de restul acţiunii. După peripeţii bizare, deznodămîntul se precipită prin hotârîrea lui Zamolxe, talăl zeilor, de a-i infringe pe daci, ca să cistige graţiile Eudoehiei, protectoarea romanilor. Deşi cochetase spre a-i obţine oonsimţămîntul, zeiţa are un reflex de pudoare în faţa concupiscenţei teribilei căpetenii a Olimpului :

Ce zici tu, o. mare Zeu, soţ şi părinte,
Aici chiar vei să savuri amorul ceresc ?
în faţa naturei, dar adu-ţi aminte
Că zeii, cer şi stele, pămînt ne privesc '.
Dar zeul in braţe soţia sa stringe,
O purpură arde obrazu-i de crin
Şi capu-i ca crinul pe sînu-i să Crînge,
Pe arborul vieţii, pe pieptul divin.
Se splendidă cerul, pămîntul se-nfloră,
Se-nrouă, pluteşte, se scald, se scobor,
Tot pînă cînd pare suava auroră
Parfumă, murmură, se-mbată de-amor.

Poema se Încheie cu moartea vitejească a Iui Decebal, după ce o străpunge cu sabia pe Tilia, şi cu intrarea in Sarmisegetuza a lui Traian, care se închină la caipiştea Iui Isis. Şi din *Traianida* se pot recupera, ici şi colo, mici fragmente delectabile, dar întregul e de o indigenţă penibilă, motivînd parcă asaltul junimist, declanşat tocmai atunci, împotriva superficialităţii voioase, a lipsei de gust şi de spirit critic.

De la platonism la senzualitate şi galanterie

Ecotica ocupă un sector întins în opera lui Bolintineanu. Lăsind deoparte *Traianida,* sufocată de şoUicăriile zeesti şi senzualităţile pămîntene, numeroase poezii, inclusiv mari poeme şi două cicluri din cele mai cunoscute, *Florile Bosforului* şi *Ma•cedonele,* gravitează în jurul iubirii. E vorba de iubirea-pasiune a romanticilor, atit sub ipostaza platonică de vis eteric şi consonanţă ideală, aşa cum apare în Conrad, cit şi sub ipostaza de beţie a simţurilor, dar fără agresivitate şi trivialităţi, ca aptitudine a contemplării feminităţii în splendoarea ei virginală. Sub imperiul unei galanterii care traduce gingăşia în termeni de râsiâţ, poetul reia pe alocuri clişeele idilei neoclasice din a doua jumătate a secolului ai XVIII-lea (foarte frecvente în Poezii *din tinereţe nepublicate încă* — 18G9), alunecînd în manierism anacreontic ; în esenţă, viziunea sa e însă suavă şi nu hulpavă, modelată de un petrarchism subiacent.

Ciclul Fiorile *Bosforului* a fost compus în timpul exilului, intr-una din rarele perioade de seninătate şi exuberanţă ale vieţii poetului. Ansamblul, relativ unitar, vehiculează un exotic de carton pictat, foarte romanesc prin beatitudinea decorului şi zugrăvirea delicatelor frumuseţi ale seraiurllor, care tînjesc Ia dragoste, dar sfârşesc tragic fiindcă-şi urmează chemarea iubirii, încâlcind tiranicele legi ce le guvernează existenţa. Sedus parcă de un miraj, Bolintineanu evocă Bosforul ca un spaţiu edenic, o oază de frumuseţi neverosimile în mijlocul lumii degradate. Bucuria privirii e contagioasă :

O streine, vino şi te desfătează
Pe aceste maluri pline de-ncintări,.
Unde tinereţea încă se păstrează,
Unde-amorul are încă dulci visări.

Unde o femeie are frumuseţea
Stelelor de aur ce în nopţi lucesc
Şl fecioara dulce are tinereţea
Rozelor sălbatici, care ne răpesc ;
Unde ziua-i albă, noaptea înstelată,
Şi-aerul bea dulce roua după crin,
O, eden al lumii, faţa ta curată
Cu-atit ne Incintă, cu cit te privim !

Sărăcia paletei descriptive, cave uzează de epiWte obosite („dulce"), diminutive dizgrațioase {„peştişori", „caicele"), rlişee de tip neoclasic („A lui Lial făclie", „Pe-al lor car de roze, fragedele zori") facilitează reluarea aceluiaşi cadru peisajislic in diverse variante. Spre pildă :

Suave aurele se leagănă voioase
Pe luciul Bosfor
Ce, treerat de delfini cu aripe lucioase,
Revarsă ici şi colo torente de fosfor.

(O «onpte de unrd)

Pe unda poleită de miriade stele
Se leagănă, murmur,
fn horă grațioasă suave aurele...

(Almelaiur)

Aurele"line trec cu răsfățare
înflorind surfața latului Bosfor
Şi formînd o cale-n mozaici bizare
Care-ncîntâ ochii cu lumina lor.
Pe această cale unde se îngînă
Ale lunei raze c-umbra desei seri,
Seîntei peştişorii, splendidă țarină,
Cum în visul dulce zboară dulci plăceri.

(Leili)

Pînă la urmă, datorită insistenței şi acumulării imaginilor din acelaşi registru expresiv, peisajul se impune cititorului ca o obsesie. In acest sens, dacă e adevărat — cum s-a pretins — că puterea de reverberație a unui exotism nu depinde de exactitatea imaginilor propuse, ci de amploarea viselor pe care le stimulează, putem conveni că Bolintineanu produce în poezia noastră un „topos" durabil al Bosforului, ca desfătare a simțurilor şi „cathaxsis" existențial.

Cît priveşte Erosul, el ni se dezvăluie sub dublul semn al dorinței şi al morții. Hanîmele, baiaderele şi cadânele care populează Florile *Bosforului* sînt creaturi de seră, frustrate de adevărata iubire şi, de aceea, căutînd-o, cu primejdia vieții. Gulfar

se duce în taină după un ienicer, Leili după un barcagiu, Mehrube după un ghiaur, Dilrubam piere fiindcă 9 trezit gelozia sultanului, iar Rabie fiindcă **e** pizmuită **de** vechea favorită. Obstacolele în calea îndrăgostiților nu decurg din contrarietățile propriei naturi ori din intermitențele inimii, ci provin din afară, fiind o consecință a împrejurărilor, **a** faptului că femeia e sclavă, închisă în harem, transformată **în** obiect de plăcere şi instrument ai procreației.

Voluptatea căutată şi atît **de** scump plătită traduce o filozofie a gustării clipei :

Cînd **am** băut plăcerea, oh ! fie un minut!
Ursita-i împăcată, şi viața împlinită,
Atuncea moartea vie ! mormîntul e plăcut :
Ce mai rămine vieții la patimă ursită?

(Ziule)

Oroarea de degradare şi extincție („Grăbeşte-te de gustă, cît viața ta luceşte"), care **se** află la originea acestui hedonism, comunică amanților **o** precipitare şi o decizie inflexibilă. Ei acționează parcă somnambulic, iar poezia se scaldă într-un ireal vaporos, Cu sigur instinct. Boilntineami nu analizează dantelăriile sentimentului, ci descrie ce se întîmplâ în largi trăsături de penel, reținînd gesturile şi mişcările tipice, cu detaşarea lor grațioasă, de ritual extatic. Pînă Ia urmă lirismul *se* nutreşte din exteriorități, din notațiile de **Btmosferă** şi decor.

De remarcat din acest unghi înseşi numele eroinelor cu sonorităţi triumfale sau catifelate, trezind **în** tot cazul ecouri tulburi, anevoie de clarificat (Almelaiur, Dilrubam, Leili, Mehrube, Gulfar etc.). Apoi, culoarea dens orientală a unor portrete :

Cînd o vezi la preumblare,
Sub iaşmac adus din Şam,
Ca o stea prin nori apare
Dulcea fiic-a lui Osman.

Feregeaua-i se-mlădie
Pe Kiahiul, bogat cerchez,
Cu dalga de selemie.
Cu şalvari largi **de** geanfez.

(EsmeJ

sau

Are-n meşi piciorul ei
Nud. alb, mic, ca o Diană,
Sub al piersicii tulei,
Sub şalvarii de sultană !
Anteriu de selemie
Cu dalgal de fir deschis !
De se vede, credeţi mie,
Sinu-i fraged ca prin vis !
Din frumosul ei fakiol
Cu bibiluri aurite
Cad cosiţe împletite
Cum se poartă-n Anadol.

(Sclavele în vînzare)

Obişnuit, poetul reuşeşte mai bine în miniaturi decît în marile tablouri şi pave mai m largul său folosind versul scurt, fluent, adaptat glumei şi ştrengăriei (ca în *Fata de la Candili* sau *Fata* popii), decit pseudoalexandrinul declamatoriu şi. vrind-nevrînd, emfatic. In Se scoldă, baia unei ghiaure, pîndită de pe mal de Amor, e o foarte reuşită scenă de gen, in spiritul micii poezii a secolului al XVIII-Iea :

Unda bea cu voluptate
Corpul ei amăgitor ;
Ea o sparge şi o bate ;
Face spumă din picior. ;

Iar prin spumă, capu-i dulce
Coperit de păr bălai
Pare luna, vrînd să culce
După codrii ninşi de plai.

Apa face garofiţe
Peste corpu-i răpitor
Şi ii soarbe din cosiţe
Aurul strălucitor.

Cînd pe undă se zăreşte
Dreaptă, coama-i tresărind,
Cinci pe spate s-odihneşte
Ca o pavăză d-argint.

„Garofiţele" din strofa a treia deranjează, dar de-abia strofa pe care o vom cita acum dovedeşte cît de departe împingea Bolintineanu lipsa de răspundere faţă de cuvînt :

Graţiile o-ncoiijoară,
Dulcele dorinţi d-amor
O preurmă turmuşoară,
Peştii mici o Înconjor.

Hora graţiilor dublată de o horă a peştilor nu e „o invenţie fericită'', dar „turmuşoara" de „dulci dorinţi'' reprezintă un adevărat dezastru estetic. Din păcate, şi alte exemple stau la îndemînâ. Iată încă unul în care nişte conspiratori împotriva sultanului se dedau la curioase manifestări :

Şi pe vesele (7) covoare
Ei în horă se-nvirtesc
Şi cu arii de teroare (?!)
Urlă, saltă, dănţuiese.

(Naide)

în Mncedone predomină tot tema iubirii, dar cadrul de viată e altul — mediul păstorilor aromâni —, ceea ce ar trebui să favorizeze o anumită apropiere de folclor. Contactul rărrjîne totuşi superficial, redus la unele vagi ecouri tematice (Păstorifa *ji miaua),* îndeosebi la frecventa utilizare a octosilabului trohaic şi paştisarea rostirii populare, ca în *Fecioara din Milia :*

Spune, albă copilită,
Cum nu porţi tu pe cosiţă
Roza, rumena Iiliţă ?
Plîngi o mumă ? plîngi un tată ?
Plîngi o soră-nmormilitată
Sau ursita ne-mpăcatâ '.'

în fapt — aşa cum s-a arătat. încă de mult — modelul real al lui Bolintineanu e idila galantă, iar strămutarea în munţii Pindului e pur nominală. Dar, desigur, nu autenticitatea reprezentării importă, ci verosimilul ficţiunii. Din acest punct de vedere; ciclul *Macedonelor* e poate prea urgisit de comentatorii care-i reproşează atmosfera voluptoasă şi senzuală. De fapt, puţin preocupat de exactitatea culorii locale, Bolintineanu evocă o existenţă legată de natură, în care dragostea se anunţă eruptiv, iar

revelaţia feminităţii nu constituie un act reprobabil. Ca atare, pruderia devine indecentă, senzualitatea fiind, dimpotrivă, salubră, deoarece constituie un semn de robusteţe fizică **şi** morală. Supărătoare e doar dulcegăria introdusă de poet cu suverană nepăsare în descrierea frumoaselor muntence ori în cîntecul de înduplecare a flăcăilor. Dezbrăcarea Ciliei în mijlocul pădurii (Cilia cuicîndu-se) se desfăşoară ca o eelebraţie pagină :

Ea umblă sub lese şi luna lumină,
Depune vestmîntul pe ramuri de fag
Preoum un crin dulce de puf se dezbină,
Cosiţa de vălu-i se scutură drag,
O pasăre mîndrâ cu pene noroase,
Rupind legătura ce greu o strîngea,
S-opreşte, întinde aripe noptoase
Pe valul de nea ;
Aşa şi pe sînu-i tot pâru-i se lasă,
Pe-o piatră ridică frumoau-i picior,
Descalţă condurul ce greu o apasă...

Fata are farmecul ingenuu, iar nuditatea eii, ca în pictură, e un spectacol care înalţă — vorba lui Maiorescu — în sfera ficţiunii ideale. Poetul nu se poate însă dezbăra de chiţibuşurile rococoului fanariotic: „graţii", „Amor", „dorinţe" —• şi atunci versurile alunecă în mievrerie. Pasajul anterior citat continuă astfel :

Un hor de dorinţe în jurul ei zbor,
Se culcă pe maldăr **(?** !) **şi** graţiile dalbe
D-amor îndemnate, eu mîna de crin,
Apucă cămaşa de poalele-i albe
Şi-o face să crape spre albul ei sin.

Dintre păstoreştile Macedonelor (căci ciclul conţine şi poezii ca Ed-essa — o meditaţie pe tema „ubi sunt 7" amintită mai .sus, ori *Ziaara* uri lung poem filozofic despre uciderea prin înec a 15 fecioare de către un paşă tiran) merită reţinute mai ales două : *Românele din Cavaia* şi *San-Marina.* Cea dintîi oferă o „specialitate" a casei : evocarea unei cavalcade, pe bază de armonie imitativă, folosind versuri d actilice, onomatopee şi o alternare simetrică de măsuri lungi şi scurte (11/12 ou 5 silabe) :

Tropatâi bubuie, plaiul Candavii
Lingă Cavaia
Caii se spumega, pui ai Moravii
Răpind bătaia,
lată-i alunecă ! umbra pămîntului
Nu îi soseşte :
Coama lor flutură p-aripa vîntului,
Nara lor creşte.

San-Marina fixează într-o ritmică alertă şi într-un desen strofic de virtuozitate, tip Coşbuc, un tablou al transhumantei văzută ca mişcare rituală. De la ospăţul pe o pajişte, pînă la procesiunea oamenilor şi a turmelor, încheiată în faptul serii, totul nu face parcă decît să repete, cu o truculenţă homerică, un scenariu milenar :

San-Marina astăzi are
Sărbătoare de pastori,
O serbare
De plecare
La Vardar ce cură-n mare
Alergînd pe pat de flori.
Se întinde masă dalbă
Pe un plai lingă Cătun
Cu smîntînă
De la stlnă,
Cu faguri de miere albă
Şi cu vin de Ia Zeitun.

Popii binecuvîntează
Şi atunci toţi s-au mişcat
De plecare
Către mare,
Turmele înaintează
Toţi cu totul le-au urmat.

. Tema iubirii articulează şi citeva poeme de mare respiraţie : *Andrei sau* luarea Nicopolei *de* români. *Sorin sau tăierea boierilor la Tirgoviste, O noapte pe cal, Safira* (publicată în Foileto-

•*nul Zimbrului,* din 17 iulie 1855), *Rebia* si *Atica (idem,* 21 august 1855) etc. Primele două, mai faine cunoscute, pun problema lipsei de reciprocitate in dragoste. Andrei, curajos căpitan din oastea lui Mihai Viteazul, o iubeşte pe Maria, care-i va ti infidelă, dispreţuind, în schimb, dragostea devotată pînă Ia sacrificiul de sine al frumoasei Biulbuli, fala paşei dm Nicopole. Sorin, tînăr boier la curtea lui Mircea Ciobanu, e iubit fără speranţă de Smaralda şi iubeşte tot fără speranţă pe Fioriţa; condamnat la moarte pentiu 0 vină imaginară şi puţind să scape prin folosirea unui inel cu pajură domnească, îşi jertieşte viaţa, înlesnind fuga lui Filip, logodnicul Fioriţei.

Ambele poeme, însăilate prolix, cu versuri înaintînd moale spre rima aşteptată, aduc obişnuita recuzită a melodramei romantice : contraste stridente, lamentaţii, coincidenţe bizare (cortegiul de nuntă al Măriei întîineşte convoiul mortuar al lui Andrei) etc. încercarea poetului (în Sorin) de a se distanţa de ceea ce narează, spre a instaura, ca la Byron sau Musset, pe lingă planul patetic al povestirii, un plan ironic al discursului, e inconsecventă şi ruinată de automatismul rimei, cum arată exemplul următor :

Dar ca să descriu danţul, vai ! muza mea nu are
Nici gralia cerută, nici bucuria lor.
(a ..damelor" prinse in horă — *n.n.]*
In darn o chem Ja horă ! ea stă in nemişcare
Şi gîndu-i în departe s-avintă după dor.

Prologul la *Sorin* e o imitaţie după *Faust:* un doctor Herman dizertează despre zădărnicia ştiinţei şi inanitatea **vieţii** cu o hîrcâ de mort in mină. Monologul nu e lipsit de vervă speculativă :

Nimic, nimic... Lumina mi se ascunde mie L.
O, studiu fără roadă ce m-ai înveninat,
Tu mi-ai răpit plăcere şi viaţa, şi junie.
Şi nu mi-ai dat nimica in loc ce mi-ai luat !
A trebuit a trece cincizeci de ani de trudă
Plecat pe cărţi, să aflu că nu pot şti nimic...

Poemul O noapte pe col. ignorat de cercetători, cu excepţia lui G. Călinescu, probabil din cauza eliminării sale din ediţia de la 1865, luată ca bază de toate publicaţiile următoare, merită din plin atenţia. E vorba de o iubire adulterină între un

erou donjuanesc, cinic şi juisor, şi o superbă tinără, căsătorită eu un bătrîn geJos. Pentru a-şi împlini dragostea, cei doi protagonişti fug călare, într-un galop năprasnic, reuşind, după suspans prelungit, să scape de urmăritori şi să se salveze. Cavalcada e, ca de obicei, sugerată admirabil :

Bubuie văile, calul s-ivinUiră,
Fuge ca cugetul inimii-n dor,
Zboară ca austrul sau ca eretele
Cătră o pasăre singură-n nor.
Dănţuie arborii, umbrele, stelele,
Uns cu muntele văile sînt,
Murgul meu sforăie, leapădă spumele,
N-ating picioarele lui pre pămînt.

Utilizarea persoanei I intensifică dramatismul scenei ; unghiul subiectiv augmentează senzaţia de învălmăşeală a fugii; elementele de peisaj par sS-şi piardă individualitatea, amestecindu-se şi suprapunîndu-se într-un fel de sarabandă nebună :

Dulce e aerul .' colo, mai dincolo
Cinele satului latră cu dor ;
Buciumu-n măgură sfişle inima
Clopotul turmelor sună uşor ;
Brlul cîmpiilor de argim limpede
Plinge — pe petrele-i necontenit ;
Grierul cîmpului, cîrsteiul crîngului
Cînt călătoriului cel rătăcit.
Crucele, arborii, puţuri şi măgure
Trec ca fantasmele pe lingi noi.
Toate se clatină... abia-nainte-.ne
Pier şi alunecă, pier înapoi...
Undele spaţiului, brune ca umbrele.
Curg, se roslogolă, line uşor...

Spre a păstra cadenţa daclilică, Bolintineanu foloseşte inversiuni ori atribute genitivale care dau uneori versurilor o stranie muzicalitate :

(nima inimi-mi ! iată-te. liberă,
Lanţul bătrînului noi l-am zdrobit,
Anii tăi curge-vor dulci ca murmurele
Drogi sărutărilor, ling-un iubit.

Aplicind tehnica „povestirii în povestire", poetul introduce şi un episod autonom, relatind uciderea soţiei lui Ţepeluş, bănuită pe nedrept de crudul ei soţ. Scena omorului. în care domnul o obligă pe nevinovata femeie să soarbă paharul cu otravă, cu lenta gradaţie a preparativelor şi contrastul dintre ferocitatea sa rece şi convulsiunile nefericitei victime, e de un efect puternic. O veritabilă surpriză ne mîmpiniî în final, unde poetul, pe un ton dezamăgit, de badinerie mussetiană, demitizează romantica sentimentelor eterne, arătîndu-ne cum frumoasa eroină se desparte rîzînd de pătimaşa iubire :

Dar mai tîrziu, ingrata îmi scrise una dată :
Mi se urise foarte la ţară unde-am stat.
Muream de neastîmpâr ca să mai fac o dată
Pe cal călătorie, rum tu m-ai învăţat.
Şi calul tău murise... Dar iată că îmi vine
Un cavaler şi-mi zice : cel cal voinic am eu !
M-ara dus cu el îndată, precum m-am'dus cu tine ;
Dar fă şi tu ca mine... Adio, dragul meu.

Retorica fabulosului

Fantasticul nu se articulează la Bolintineanu pe o percepţie alterată a realului sau pe 0 imaginaţie de tip nălucinatoriu. Poetul e un visător, dar nu un oniric, un spirit dispus să transfigureee realul în ideal, nu să peregrineze prin bolgiile infernale în căutarea unui suprareal teratologic sau coşmardesc. Dovada e că fantasticul ocupă un loc. relativ restrîns în vasta-i operă, iar speţa cultivată îndeosebi e cea a miraculosuiui anecdotic, de tip incidental şi subaltern, nu cea a miraculosului de atmosferă, care structurează întreaga materie a ficţiunii, transpunînd-o în zona ambiguităţilor enigmatice şi a supranaturalului şocant.

Cele mai multe poezii fantastice — cum reiese din titlul volumului din 1858, *Legende sau basne naţionale în versuri,* şi din desluşirile editorului — sînt prelucrări folclorice axate pe o pildă morală, asemenea poveştilor „cu care bunele noastre ne-au legănat copilăria". Motivele aparţin unui fond arhaic, comun întregii arii indo-europene, dar simbolistica schemelor epice e uneori deviată din rosturile ei primitive. Maniera „gotică" a înscenării

e oricum manifestă : o vrăjitoare preface pe un frate şi o soră, spre a le zădărnici dragostea incestuoasă, în două rîuri vecine, dar meaiite să nu se intîlnească *(Mureşul* şi *Aluta) ;* o fată de crai prefăcută de un zmeu în căprioară e dezlegată de blestem de un tînâr fiu de împărat care o sărută pe buze *(Căpriţa de aur) ;* un IJâcău e preschimbat în rouă pentru că a întîrziat în alcovul iubitei, fiind surprins de soare pe drum *(Domnul de rouă}*; un domnitor e terorizat de fantasma fratelui pe care-l ucisese *(Vmhra răzbunătoare)* etc. în aceste poezii, ca în toate basmele, răsturnarea ordinii cotidiene e consfinţită de specificul genului ; de aceea, faimoasa ezitare între explicaţia naturală şi cea supranatuz-**Elă,** de care vorbesc teoreticienii, nu are temei să se producă. Mai degrabă decît să realizeze fantasticul, în sensul propriu al cuvîntului, majoritatea legendelor lui Bolintineanu întruchipează fabulosul, restituindu-l cu mijloacele unei retorici bazate pe declamaţie şi bizarerie.

Există şi cîteva mostre de tenebros autentic, in care miraculosul tinde să devină atmosferă şi viziune, **pier2indu-şi** rolul de element adjuvant. Un exemplu il constituie O noapte Ia **Ttior**-*minie,* poezie din cele mai timpurii (1844). începutul, îndeosebi, Însumează ororile, preparînd pentru o scenă terifiantă :

Mergeam pe căi sălbatice.
Cătaju adăpostire ;
Iar fantome lunatice
REdeau p-o mînăstire.
Lătra departe rimele
La duhuri neguroase.
Scoteau din groapă mîinete
Scheletele hidoase.

Pe munţi, regina nopţilor
Păruse gălbenindă,
Aşa cum fruntea morţilor
Se vede suferindă.

Atunci trecură ielele
De miini în horă prinse ;
Ş-un abur toate stelele
îndată Ie cuprinse.

Ţipau în sinul norilor
Vulturi cu grele pene
Şi vuietul prigoriior
Se auzea alene.

Un fulger !... norul fumegă,
Iar tunetul răspunde,
Şi ploaia cade, spumegă,
In turburoase unde...

In partea a doua, tensiunea coboară datorită imixtiunii unui mobil edifiant: mortul fără pace în mormînt a fost un tiran sanguinar, care a omorit mulţi inocenţi.

In *Capul avarilor* asistăm la o întîmplare stranie : într-un templu aflat undeva „prin văile Carpaţilor / misterici, neguroase" se află stanele de piatră ale foştilor guvernatori ai Daciei Traiane ; voind să profaneze templul, o ceată de barbari pătrunde înăuntru, însă statuile se prăbuşesc peste ei, în vreme ce boita e invadată de feeria lunară :

Iar luna suflet umbrelor
Pe-o neagră stîncă-apare
Şi varsă foc pe feţele
Columnelor bizare.

Uneori, din păcate, inadecvarea limbajului ucide în faţă senzaţia misterului, ca în *Herol.* Revăzîndu-şi cu stupoare iubita, reîntrupată din tenebrele morţii, chiar pe pragul mormîntului, eroul i se adresează astfel:

Prea dulce fantasmă ! pe lumea de doruri
Sunt singur... d-acuma, vai !, nu mă lăsa !
Cînd eşti în lăcaşul cereştilor horuri,
O zi de plăcere mai pot eu gusta ?

v

Capodopera Iul Bolintineanu în genul fantastic e, desigur, *Mihnea şi baba.* Subiectul e dinadins ceţos : culpabil de omorîrea unui tînăr curtean nevinovat, domnul Mihnea peregrlneaxă într-o noapte sinistră prin singurătăţi sălbatice. El pătrunde în hruba unei bătrîne zgripţuroaice, mama celui ucis. Baba îi dă să bea sînge într-o hîrcă a mortului, asmute asupra-i duhurile şi proferă o imprecaţie teribilă. îngrozit, Mihnea încearcă

să scape cu fuga, urmărit de demoni, într-o goană năprasnică. Pentru cititor rămîne incert dacă ceea ce se petrece rezultă din interpenetrarea a două ordini incompatibile : una naturală, cealaltă supranaturală, ori dacă e vorba de o nălucire a conştiinţei apăsate de crimă, de amalgamarea haotică a unor proiecţii abisale, ca într-un coşmar. Dar tocmai această ambiguitate, care măsoară în fapt distanţa dintre redundanţa alegoriei şi incifrărea simbolului, potenţează atmosfera de spaimă şi mister. Dealtfel, registrul infernal e folosit pînă la supralicitare ; Bolintineanu convoacă toate mijloacele terifiantului : cadrul nocturn, izolat şi sălbatic ; practicile oculte ale vrăjitoriei ; ingurgitarea singelui victimei ; multiplicarea prezenţelor demonice : schelete ieşite din morminte, spaime, vîrcolaci şi şoimane, diavoli cu cap de taur, nagode şi strigoi ; teroarea de a fi ajuns de urmăritori etc.

De o mare varietate metrică, utilizînd ritmuri şi figuri prozodice contrastante, poezia în întregul ei are trei piese de rezistenţă, începutul evocă decorul tenebros într-un vers de o cadenţă obsedantă prin măsura de 3/4 (amfibrahul), foarte frecventă la Bolintineanu, şi repetarea adverbului „cînd" (anafora) care dă senzaţia că fixează momentul, deşi, în fapt, propune o temporaliiate incertă :

Cînd lampa se stinge la negru mormînt
Atinsă de aripi, suflată de vînt,
Cînd buha se plînge prin triste suspine,
Cînd răii fac planuri cum au a reţine
In barbare lanţuri poporul gemînd,
Cînd demoni şi spaime pe munţi se adună
De urlă la stele, la nori şi la lună...

Cel de-aî doilea punct nodal îl reprezintă blestamul babei, cap de serie al unui tip de discurs, cu o lungă şi glorioasă posteritate în literatura română :

Oriunde vei merge să calci, o tirane !
Să calci p-un cadavru şi-n visu-ţi să-î vezi !
Să strîngi tu în mînă-ţi tot mîini diafane
Şi-orice ţi-or spune tu toate să crezi.
Să-ţi arzâ plămînii d-o sete adîncă,

Şi apă, tirane, să nu poţi să bei !
Să simţi totdeauna asupră-ţi o stîncă !
Să-nclini a ta frunte la cine nu vrei !
Să nu se cunoască ce bine vei face !
Să plîngi ! însă lacrimi să nu poţi vărsa,
Şi orice dorinţă, şi orice-ţi va place
Să nu poţi, tirane, să nu poţi gusta !

în fine, rămine memorabilă cavalcada în dactili, de fapt prima compusă de poet (căci cele din O *noapte pe cal* ori *Românele din Cavaia,* de care am vorbit mai sus, ca şi cea din *Pestera muştelor,* de care n-am amintit, sînt posterioare) :

Mihnea încalecă, calul său tropotă,
Fuge ca vîntul;
Sună pădurile, fîşîie frunzele,
Geme pămîntul;
Fug legioanele, zbor cu cavalele,
Luna dispare,
Cerul se-ntunecă, munţii se clatină,
Mihnea tresare,
Fulgerul scînteie, tunetul bubuie,
Calul său cade etc.

Merită subliniat că *Mihnea şi baba* a trecut prin 3 versiuni, practică rară la Bolintineanu. Cea dintîi, din 1847, se sfîrşeşte cu arderea bătrînei vrăjitoare într-o piaţă bucureşteană ; cea de-a doua, denumită în ediţia din 1855 *Fermecătoarea,* integrează hibrid poezia într-un chenar de idilă : o fată, căreia un flăcău îi cerşeşte un sărutat, îi pune condiţia s% intre într-o peşteră ; urmează scenariul cunoscut, după care, in final, ii regăsim pe cei doi tineri dornici de hîrjoană. Versiunea din 13G5, cea mai bună, elimină arderea babei; înlăturarea elementului anecdotic facilitează astfel „evadarea din istorie în fabulă" IU Popovici)[M], condiţie propulsivă a elevării în spaţiul lirismului veritabil.

[y]' Introducere la Dimitrie Bolintineanu, *Scrieri alese,* ediţie îngrijită de.-., Craiova, 1941, p. 20.

Ca prozator de ficţiune, în primul rînd ca romancier, căci nuvelistica îl solicită arareori şi cu rezultate puţin revelatorii, Bolintineanu e, cu siguranţă, nedreptăţit. Cele 3 romane pe care le-a scris : *Manoil* (încheiat, se pare, în 1851, dar apărut în 1855), Elena (1862), şi *Doritorii nebuni* {neterminat, 1864) sînt, de regulă, menţionate pentru întîietatea în evoluţia genului, însă condiţia de pionierat rămîne nonpertinentă sub raport artistic. Fără îndoială, nici unul dintre romane nu e o operă de virf, totuşi, a Ie reduce importanţa la o simplă anterioritate cronologică înseamnă a comite o injustiţie.

Prin *Manoil,* Bolintineanu aclimatizează la noi formula romanului epistolar, foarte la modă după Ctorisse *Harlove, Werther. La Nouvelle Helo'ise,* Les *liaisons dangereuses,* dar în versiunea monofonică, apropiată de jurnalul intim, care implică un singur emitent şi un sistem de notaţii inegale, cîteodată în mod evident nefinisate, spre a sugera autenticitatea. Şi *Elena* constituie o premieră, însă de alt tip : e vorba de un roman sentimental, înglobând un tablou de moravuri, deci de o combinaţie între studiul analitic al pasiunii, ca la Jean-Jacques Rousseau, şi o cronică socială a actualităţii, ca la Balzac. Ambele opere depăşesc mijlocia vremii, demonstrînd certe calităţi de fluenţă narativă, pătrundere psihologică şi spirit de observaţie.

In *Manoil,* scriitorul vrea să arate — după cum declara nemijlocit — „că un om poate să se facă irău, precum şi bun prin femeie". Eroul e un orfan timid, visător, „fără stare, fără nume, scos afară din legile societăţii", animat de simţăminte nobile. El condamnă cu tărie practicile nedemne, atitudinile retrograde, oprimarea celor mici de către cei mari. Aflînd de o călugărire forţată, exclamă : „Rămăsei zdrobit de amărăciune. Poate-se în secolul în care' trăim să se tolereze astfel de tiranii ?" Poet el' însuşi, e. indignat că. .„un poet la noi este privit ca un bufon", iar întreaga literatură e tratată în mediile suspuse cu dispreţ cosmopolit. ExCrem de sensibil Manoil traversează momente de scepticism şi descurajare, intrebindu-se dacă relele existente sînt trebuincioase armoniei universale şi dacă n-ar fi fost mai bine să se fi născut „muncitor" {citeşte ţăran), spre a scăpa astfel de pacostea 'întrebărilor fără răspuns, de chinuitoarele perplexităţi ale conştiinţei de sine. Acest tinăr romanţios, posedlnd toate

semnalmentele eroului pozitiv, suferă o dezamăgire în dragoste, după care întreprinde o călătorie de 2 ani peste hotare. In acest răstimp se produce o involuţie dezastruoasă în mentalitatea şi comportamentul său, pe cit de totală, pe atît de puţin motivată. La întoarcerea în ţară, Manoil se aruncă în braţele tuturor dezmierdărilor, devine adeptul doctrinei că „voluptatea este principiul tuturor faptelor", se înhăitează cu femei dubioase, ajunge clientul tripourilor şi localurilor unde mişună drojdia societăţii. In cele din urmă, după peripeţii rocamboleşti, decupate parcă dintr-un ieftin foileton, Manoil ajunge la închisoare sub învinuirea mincinoasă de omucidere. In ceasul al doisprezecelea, pe pragul prăbuşirii definitive, e salvat de apariţia unei copile inocente, care continuase să-1 iubească şi să-i acorde încredere. Romanul se încheie astfel cu un happy-end : eroul se căsătoreşte cu angelica Zoe, stabilindu-se la ţară, unde cunoaşte tihna şi fericirile simple ale rusticităţii.

Compus în timpul exilului, în numai o lună de zile, ca să-şi umple un popas silit Ia Rusciuc, unde trebuia s-o întîlnească pe sora sa, Caterina, Manoil a fost citit de Alexandrina- Ghica, soţia memorialistului. Ea a găsit partea întâia „graţioasă", partea a doua .,detestabilă", judecată cu care Bolintineanu se va declara de acord în 1870, cînd hotărăşte să-şi reediteze romanul în *Dîmboviţa,* reapărută efemer. Dacă aprecierea avea în vedere criteriul estetic (ceea ce e improbabil), ea e în mare măsură justificată. In adevăr, partea a doua a cărţii, înregistrind uimitoarea renaştere a eroului întru cinism şi abjecţie şi urmărindu-i vicisitudinile într-un Bucureşti interlop, populat de o umanitate degradată şi trivială, decepţionează prin artificiu şi naivitate. întîmplările cele mai hazardate se acumulează în complicaţii de un senzaţional aberant. Pe de altă parte, ritmul narativ se precipită atît de mult, încît comentariul autorului, care dădea preţ primelor capitole, e pur şi simplu sufocat, pierzîndu-şi capacitatea explicativă şi pertinenţa psihologică. în plus, alura tezistă a picturii mediului falsifică logica situaţiilor şi a personajelor, exagerînd căderea în prăpastie a eroului şi, bineînţeles, făcind neverosimilă conversiunea sa finală.

în pofida acestor cusururi, figura lui Manoil, în conturul ei iniţial, rămine memorabilă pentru caracterologia romanului românesc de început. Format din contraste, amestecînd mari aspiraţii cu apetenţe vulgare, inocenţa cu cinismul, generozitatea cu inconstanţa, trecînd rapid de la entuziasm la dezamăgire, Ma-

noil pare a rezuma, în fragilitatea şi vulnerabilitatea făpturii sale, mulţimea imaginilor disparate şi difuze ale omului romantic, risipite prin literatura anilor 1830—1860. De o semnificaţie cel puţin egală, dar pe alt plan, este adoptarea formulei „epistolare" : perspectivei autorului atoateştlutor, care narează o istorie încheiată, i se substituie perspectiva mai îngustă, dar mai veridică, a unui personaj care povesteşte o istorie în curs de a se face, asumîndu-i oscilaţiile şi imprevizibilul. Modelul direct nu pare a fi Le Lys dans *la valee,* unde întreg romanul e compus din două scrisori, una, lungă, a contelui Felix de Vandenesse şi alta, mai scurtă, a contesei Nathalie de Mânerviile, ci Die *Leiden dies jungsîen Werthers,* unde e vorba doar de scrisorile eroului către un destinatar fictiv. Oricum, Bolintineainu cunoştea bine *Le Lys dans la valee,* cum o arată faptul că în Elena citează la un moment dat romanul lui Balzac, făcind o analogie între personajul ce dă numele cărţii şi contesa de Manerville. Dar, indiferent cine 1-a inspirat, e cert că adoptarea punctului de vedere al personajului şi folosirea persoanei I ea instrument de analiză interioară constituiau achiziţii preţioase în contextul anilor'30. Căutarea autenticităţii în chiar pragul naşterii romanului la noi, cu toate inconsecvenţele în aplicarea formulei, era un semn bun, deşi pentru multă vreme încă romanescul melodramatic şi senzaţional avea să domine creaţia de ficţiune.

Elena, cel de-al doilea roman al scriitorului, e mai solid închegat ; apar şi aci o serie de complicaţii parazitare, puţin verosimile, dar intriga e unitară, gradată, relativ bine condusă ; tabloul social are amplitudine şi pregnanţă, iar sistemul de personaje, în pofida opoziţiei dintre pozitivi şi negativi, dispune totuşi de o anumită varietate tipologică. Cu adevărat remarcabilă e însă analiza subtilă a iubirii dintre Elena, soţia postelnicului George, şi Alexandru Elescu, iubire pătimaşă, surprinsă în dialectica tulbure a certitudinilor şi a îndoielii, a beatitudinii şi a sfîşierilor interioare, a simulării şi a sincerităţii. Deşi aflat sub influenţa retoricii deelamative, impuse de codul romantic la modă, şi trebuind să răzbată peste diverse insuficienţe de ordin tehnic, Bolintineanu reuşeşte o excelentă monografie a pasiunii, explorîndu-i cu acuitate mecanismele delicate şi contradictorii.

Tema centrală a romanului e conflictul dintre chemările inimii şi sacralitatea legăturii conjugale, dintre cerinţele naturii umane, în înţelesul elevat al cuvîntului, şi convenţiile care gu-

vernează viaţa socială. Elena, femeie superioară, „din acele fiinţe rare, unice, poate, ce Dumnezeu, din timp în timp, face să se nască în unele societăţi degradate, ca şi cum ar voi ca oamenii sâ-şi aducă aminte că el nu l-a părăsit", e căsătorită cu postelnicul George, un om grosolan, intrigant, vulgar, incapabil să se înalţe „din cercul strimt al intereselor egoiste". Deşi are toate motivele să-l execre, ea îşi respectă în chipul cel mai scrupulos îndatoririle de mamă, soţie şi stăpînă a casei. Cu ocazia unei sindrofii la moşie, îl cunoaşte pe Alexandru Elescu, tînăr, bogat, independent, om de lume şi om de gust, aflat, prin convingerile liberale şi distincţia purtării, în opoziţie flagrantă cu restul musafirilor, boieri retrograzi, „dezbrăcaţi la 24 ianuarie (1859) de privilegiile regulamentare". Intre Elena şi Elescu se naşte rapid o dragoste puternică, întemeiată pe o desâvîrşită consonanţă sufletească, dar contrariată, de o parte şi alta, de ezitări, scrupule şi perplexităţi.

Deşi nefericită în căsnicie şi atrasă irezistibil' de Elescu, Elena se împotriveşte categoric vieţii în minciună. Ea refuză infidelitatea, oricîte justificări ar avea s-o comită, nu din pruderie sau din teama de opinia publică, ci dintr-o sete de puritate, dintr-o exigenţă a absolutului moral cu totul străină lumii frivole şi alunecoase ce o înconjura. In acelaşi timp însă, nu are nici curajul să se îndepărteze de Elescu. In cele din urmă, lupta dintre dorinţă şi căinţă, dintre elanul inimii şi reprobarea raţiunii se încheie cu inevitabilul : Elena cedează, pe deplin conştientă că în felul acesta se autocondamnă, că nu va putea supravieţui păcatului săvîrşit. Şi-n adevăr, deşi va deveni liberă, prin divorţul impus de postelnicul George, după o mîrşavă uneltire urzită de nişte rivale, nu va apuca să-şi guste fericirea alături de bărbatul iubit: ea se va stinge discret şi gingaş, răpusă parcă de un rău metafizic, mai mult decît de o boală, ca şi cum o fatalitate inexorabilă ar fi împins-o să-şi ispăşească vina.

Problemele lui Elescu sînt de alt ordin. Iubind-o cu sinceritate şi fervoare pe Elena, doreşte pragmatic să-şi împlinească dragostea şi să-şi refacă viaţa alături de ea ; temperament aprins, dar bănuitor, sensibil la şoapta insidioasă a calomniei, el îi face adesea scene de gelozie, pe cît de nedrepte, pe atît de chinuitoare. Neputînd percepe delicatele resorturi psihologice ale femeii pe care o adoră, crede, sau preferă să creadă, cu un egoism masculin caracteristic, că repetatele ei avertismente macabre

(„Cînd voi fi a ta, trebuie să mor") sînt vorbe fără acoperire, rostite sub imperiul exaltării ; de aceea, tragicul deznodămînt îl ia prin surprindere, sfărîmindu-i brutal toate iluziile pe care şi le croise.

Narînd acest zbuciumat roman de dragoste, Bolintineanu întreprinde analiza fluctuaţiilor sentimentului cu un surprinzător „savoir faire", de parcă l-ar fi meditat pe Stendhal. O mulţime de reflecţii notate în treacăt, de tip aforistic, atestă subtilitatea observaţiei morale : „Niciodată un amor nu devine mai pasionat decît atunci cînd întâmpină stavile", „Un amant ce se declară este ca un rege ce-şi pierde tronul", „Nimic nu ne împinge mai cu repeziciune a admira pe cineva ca elogiurile ce lumea îi face". Figura Elenei, culpabilizată de ideea adulterului şi totuşi acordindu-şi, fie şi pentru o clipă, dreptul la fericire, atît de castă şi, în acelaşi timp, atît de Ilămîndă de dragoste, îşi păstrează pînă la capăt nimbul poetic, fără a-şi pierde credibilitatea. Plauzibil este şi Elescu, împărţit între bucurie şi îndoială, grăbit să ajungă la ţintă şi incapabil să-şi înţeleagă în fond enigmatica parteneră. E adevărat că declaraţiile celor doi eroi sînt adesea înghiţite de un lirism siropos, azi greu de suportat, dar ar fi profund eronat să nu distingem imperfecţiunile limbajului de relevanţa analizei psihologice. Dealtfel, există şi numeroase pasaje in care retorismul e temperat, iar „curentul" trece. Iată un exemplu :

„El o găsi şezînd lîngă o fîaitînă înconjurată de arbori. Elena apăru în ochii lui Alexandru, privind visătoare jocurile apei capricioase, ca o nimfă din antichitate ce apărea călătorilor rătăciţi.

— Ce faci acolo ? o întrebă el.

— Nu eram singură, răspunse ea. Eram amîndoi.

Alexandru şezu lîngă dînsa.

Elena trecu mîna sa mică şi albă pe fruntea amantului ei.

— Această frunte a fost senină ca cerul de astăzi ; nici un nor nu a trecut pe dînsa... Cît sînt de ferice cînd văz că ejti mulţumit!... Amorul el însuşi are zilele sale de vijelie; dar eu prefer pe cele senine, atunci sufletele noastre plutesc cu fericire pe o lume de vise plăcute !...

Seara se cobora în văi, răspîndind un farmec dulce şi misterios. Luna surîdea în vîrful unei stînci, murmura apelor dimprejur invita orice suflet la reverii.

— Ce locuri bogate de poezie — zise Elena — nu simţi ceea ce simţ eu; nu sînt poeţi numai poeţii de profesiune. Cei ce scriu ca să fie citiţi de mult© ori se servă cu spiritul in locul inimei. Pe rând aceia ce au poezia în inimă, ce o ascund ca un prezinte ceresc, pot mai lesne să găsească calea inimii...

Alexandru îi luase mîna si o strîngea pe sînul lui..."

Cronica socială nu e la înălţimea romanului de dragoste, dar merită atenţie. Prin personaje interpuse şi uneori intervenind **de**-a dreptul, fără să se ascundă înapoia ficţiunii, Bolintineanu critică sever stările de lucruri de după Unire, din perspectiva unui paşoptism intransigent, exasperat de distanţa tot mai mare dintre principii şi aplicarea lor. Observaţiile sînt incisive, uneori amare, colorate în tot cazul de vitriolul satirei. Imaginea de ansamblu e' sumbră : ţărănimea e exploatată şt dispreţuită, guvernele sînt instabile şi neputincioase, legea electorală are un caracter nedemocratic, corupţia şi dârăpărarea domnesc în administraţie, o stare de moleşeaiă şi scepticism a cuprins cugetele, incit Eleseu exclamă la un moment dat : „Cînd aud pe unii romani ridicuiizînd ideea de-a apăra mormintele străbunilor, pare că aud nişte oameni născuţi în robie, care tremură cînd se gîndesc că ar putea să scuture lanţurile lor".

Cum se întrezăreşte şi din pagina mai înainte citată (deşi ea nu e cea mai concludentă sub raportul scriiturii), stilul romanului demonstrează o anumită dexteritate jurnalistică, dar rămine neglijent : paupertatea vocabularului, abundenţa franţuzismelor (a dompta, a foileta, devota, eschisă etc.), frecvenţa anumitor procedee emfatice (înlocuirea subjonctivului prin infinitiv), mulţimea clişeelor etc. — totul creează senzaţia, din păcate obişnuită la Bolintineanu, a unei prime versiuni pe care autorul s-a grăbit **5-o** publica, dar fără s-o plivească de buruieni. Pentru că insă legile romanului sînt cu totul diferite **de** legile poeziei, cusururile — să le spunem — de „formă" au o pondere limitată : ceea ce importă nu e eleganţa stilului, ci pulerea de viaţă a eroilor şi adevărul posibil al dramei lor. Or- *Elena* posedă,. în mod indiscutabil, aceste însuşiri.

Cea **de-a** treia încercare de roman, *Doritorii nebuni,* **a** apărut in *Dîmboviţa* din 1864 (nr. 11, 3 iunie — nr. 65, 15 noiembrie), nefiind dusă pînă la capăt. E vorba de o frescă **a** perioadei prerevoluţionare, centrată în iurul societăţii secrete „Regeneraţiunea", ai cărei conducători, Cheren şi Vel, aspiră la libertate naţională şi înfrîngerea tiraniei, însă nu prin combaterea boierimii în genere, ci doar a boierimii străine. „însemnează bine — spune Vel într-un efort de persuasiune — că nu-ţi vorbesc de boierii români, însemnează bine că nu facem război de la clasă la clasă. Ceea ce voim a face este urmarea luptei naţionale între români şi greci." După anumite semne — ritualul francmasonic de iniţiere, amestecul domnitorului Alexandru Ghica în treburile interne ale societăţii, prin intermediul lui Edem, un personaj dubios care profesa, ca Heliade, că urăşte tirania şi se teme de anarhie — modelul real al lui Bolintineanu pare a fi fost „Filarmonica". Dar, desigur, scriitorul a utilizat şi elemente Împrumutate societăţilor de după 1840, de un caracter mai radical. O şedinţă a „Regeneraţiunii" ne înfăţişează confruntarea de opinii dintre Vel, teoreticianul sacrificiului de sine, ca pîrghie a deşteptării conştiinţei naţionale, şi Edem, partizanul temporizării şi al conciliatorismului, care consideră că „lucrul cel mai bun este a amina revoluţiunea politică şi armată şi a revoluţiona datinile locuitorilor ; a ne sili prin toate mijloacele a-i lumina, a-i moraliza..." Disputa nu e născocită, i-a divizat efectiv pe paşoptişti, regretabil e doar că Bolintineanu o tratează rapsodic, fără a-i da un destin.

Romanul conţine şi o intrigă sentimentală : tînărul Dem, fiul unui pandur care a luptat alături de Tudor Vladimirescu, slujbaş sărac, dar orgolios, cu un sentiment acut al demnităţii personale, se îndrăgosteşte de o frumoasă aristocrată. Respins din considerente de poziţie socială, apoi izgonit dintr-o sală de bal, din acelaşi motiv, el intră în „Regeneraţiunea", converlindu-şi setea plebee de răzbunare în acţiune politică : „M-ai insultat, o, clasă aristocratică, clasă fără viaţă şi fără viitor, dar va veni o zi cînd te voi goni cu biciul de la înălţimea ta, şi saloanele tale, şi moşiile tale, şi fetele tale le voi da slugilor tale". Cea mai izbutită secvenţă a romanului ne transportă în timpul mişcării lui Tudor, relatînd rezistenţa eroică a Iui Preda Proiopopescu, retranşat cu **25** oameni în biserica Olteni, asaltată de o ceată numeroasă de turci. Incoerent, cu personaje zugrăvite în fugă si lungi discursuri, compus, probabil, de la foileton la foileton, fără o clară viziune a întregului, romanul Doritorii *nebuni* e inferior celorlalte două, interesînd îndeosebi prin ilustrarea modului în care paşoptiştii îşi scriau propria istorie.

Călătoriile lui Bolintineanu îl irită pe cititorul de azi datorită abundentei lor provizii de informaţie indigestă şi impersonală. E ca şi cum autorul ar voi să concureze un baedeker şi incă, în anume cazuri, să-l depăşească în erudiţie. Impresiile vii şi notaţiile nemijlocite sînt pur şi simplu înecate într-un ocean de fişe istorice, geografice, economice etc. adunate cam la întîmplare, din diverşi autori, căzuţi azi în desuetudine, din cauza rapidei evoluţii a cunoştinţelor. Nu trebuie însă uitat că „orizontul de' aşteptare" al cititorului român în deceniul al şaptelea era orientat de o proză „cuminte", care accentua valorile civice şi educative, urmărind explorarea lumii din afară mai degrabă decît a celei dinlăuntru. Pentru o cultură deschizindu-şi larg porţile spre exterior, exploatarea romanescă a unei călătorii trebuia să fie, aşadar, ca la Dinicu Golescu, doar alibiul sau cauţiunea unei relatări informative, în nici un caz s-o înlocuiască. Supunîndu-se acestui imperativ difuz al genului, Bolintineanu şi-a conceput memorialele în maniera „turismului instructiv". Azi, fireşte,' punctul de vedere s-a schimbat; cine vrea să afle informaţii despre un teritoriu necunoscut se adresează unui ghid ; interesul cărţii de călătorie rezidă în viziunea despre oameni, peisaje şi instituţii, în capacitatea de a folosi strămutarea ca o formă a autointerogării, ca un mijloc de a adinei, prin ricoşeul alteri**tații,** experienţa condiţiei umane.

în raport cu exigentele modernilor, Bolintineanu satisface mai puţin decît, de pildă, scînteietorul I. Codru-Drâguşanu. Totuşi, relatările sale de voiaj[33] merită sigur interesul, oferind nu o dată surprize agreabile. Şi anume, tocmai pentru ceea ce în ele este literatură, pentru că alături de fapte propun episodic o lectură a lor, râsfrîngerea spectacolului lumii într-o conştiinţă. O conştiinţă de peregrin romantic, obligat să suporte restriştea exilului după înfringerea revoluţiei de la 1E48. cu disponibilităţi de sensibilitate şi melancolie, dar şi cu o vie apetenţă pentru cerurile Sudului şi pitorescul oriental.

Romantismul acesta, adesea discret şi mascat de prozaismul întîmplărilor cotidiene, îşi du recitalurile numai în anume clipe privilegiate. De pildă, devine manifest şi memorabil în emoţia, aş spune comoţia, resimţită în faţa peisajelor deşertice ori a ruinelor. Caracteristică în asemenea cazuri nu **e** starea de reverie, meditaţia posomorită, dar în esenţă resemnată, pe marginea vanităţii celor omeneşti. Călătorul nu e un turist în căutare **de** exotic, ci un pribeag îndepărtat silnic de ţara sa, care decodează simbolica degradării şi a coruptibilităţii materiei ca o corespondenţă tragică şi o prevestire. Iată-l lamentîndu-se pe ruinele lerihonului : „Pretutindeni prada, dezolaţia ne aduc aminte de răutatea omului din toate locurile, din toate timpurile ! Oare cartea trecutului, scrisă cu lacrime de sînge, nu vădeşte că viitorul nu va mai fi ferice ?... Prezentul se amestecă încă şi mărturiseşte că nu este speranţă pentru visele cele dulci ale inimilor nobile şi generoase. Amar acelora ce în zborul imaginaţiei lor şi-au format o patrie, o societate ideală şi frumoasă ca sufletul lor. Vine o zi cînd tot ce este verde, tot ce este tînăr in inimă îmbătrîrreşte şi se usucă." Acelaşi negru pesimism i-l trezeşte vederea Mării Moarte : „Natura aici se pare atîta de degradată, încît ţi se pare că distrugerea generală a lumii a început aici ! Sufletul călătorului se despoaie de tinereţe, de iluzii şi într-un minut îmbătrîneşte. Un singur sentiment îl mai pune în mişcare ; acela al distrugerii şi al morţii."

Şocul în faţa naturii decrepite funcţionează însă şi ca un reactiv demistifiant. Dezgustătoarea realitate dezvăluie uneori călătorului cît de falsă e imaginea idilică despre Orient pe care o întreţin şi o difuzează tot felul de autori uşuratici sau ipocriţi. Din acest punct de vedere, îndeosebi expediţia în Palestina şi şi Egipt sfîşie perdeaua de fum a iluziilor. Spre pildă; chiar şi Volney, „scriitor mare", atribuia beduinilor deşertului un caracter onest. Dar „cum poate să aibă caracter frumos — se întreabă Bolintineanu — un popor în a cărui ţară nu poţi merge fără să fii despuiat, bătut sau ucis, dacă te aperi ?" Despre călugării din Ierusalim se spun vrute şi nevrute. Adevărul e că ei sînt ignoranţi, murdari, arghirofili, că exploatează fără remuşcâri credulitatea pelerinilor, Intr-un cuvînt, remarcă undeva concluziv,

[33] *Călătorii în Palestina* şi Egipt (1856), Călătorii pe Dunăre *ţi in* Bulgaria (1858), Călătorii in *Moldova* (1859), *Călătorii* la romanii din macedonia *si Muntele Athos sau* Santa *Agora* (1883), Călătorii în *Asia Mică* (f.a.). Acestor memoriale, Ion Roman le-a adăugat în ediţia sa de *Călătorii, voi. l—U,* Ed. Minerva, „B.P.T.", 1963, cea mai cuprinzătoare pînă in momentul de faţă, alte două lucrări : *Insula Tenedos si* CaTioris (în Calendar istoric şi literar *pe anul 1860)* şi *Călătoria domnitorului Principatelor Unite la Constantinopole* (1860).

scriitorul, „trebuie să aibă cineva credința adincă si lăudabilă a vechilor creştini sau frumoasa nebunie a arheologilor ce caută ruine, ca să călătorească cu plăcere în aceste locuri, pe o căldură atît de tare, un soare atît de arzător şi un târîm atît de uscat. Toate locurile acestor ţări sunt mai frumoase în cărțile călătorilor, dispuşi totdauna să laude orice* văd. ca să intereseze pe cititori ; dar, în realitate, scad mult, căci cele mai multe lucruri care farmecă pe învăţaţi nu sunt sigure. Natura ea însăşi, în acestei părţi, nu are nimica de pitoresc să despăgubească pe călătorul deziluzionat şi seamănă ea însăşi că a îmbrăcat vălul întristărei şi al morţei, de cînd mîntuitorul 1urnei a suferit pe cruce pentru oameni."

Romantic este Bolintineanu şi în clipele de contemplare liniştită, cînd peisajul îl solicită euforic şt nu elegiac. Atunci Conrad se retrage în umbră, iar autorul *Florilor Bosforului îi* ia locul, cu sensibilitatea lui panoramică şi muzicala. Iată o marină, încărcată de plenitudinea solară a Sudului : „Un vînt dulce şi uşor, pe ici, pe colo, încrețea sub linele lui sărutări surfasa de azur a undei. Ochii noştri, răpiţi şt osteniţi de vie lumină, se înturnau cu voluptate asupra pulberii de insulițe ce păreau plutind ici, colo pe faţa mării : unele mici, fără nume, fără locuitori şi fără verdeaţă ; unele mai mari, locuite ; altele purtind asupra lor nişte munţi, ale căror vîrluri se învâleau în sînui unui nor rătăcit în această climă senină." Remarcabilă prin simetrie, cadența muzicală şi efectul de transfocator e următoarea vedere asupra piramidelor : „O aură lină şi plăcută răcorea aerul, malurile Nilului, ce de la un timp începuseră a pierde mai mult cununa lor de verdeaţă, înotau acum în valuri de umbră şi de lumină, în tăcere şi întristare, pale şi albe, cu satele, cu arborii de curmali, mai rari pe-aici. Unele din sate, mai depărtate, apăreau şi se pierdeau în fundul umbrei şi al deşertului. Departe, printre raze, printre umbrele serii, printre valurile mării de nisip cu mulţime de feţe, văzurăm piramidele."

în fine, fizionomia romantică a călătorului ar rămîne incompletă fără a sublinia cit de puternic e ea marcată de obsesia patriei. Patria constituie o referință constantă, deseori manifestă, şi atunci scăldată în nostalgie ori amărăciune, alteori subtextuală şi atunci angajînd discret strategia discursului liric ori prozastic. Ilustrată în toate memorialele de călătorie, ea e tematizată în mod sistematic mai ales in relatarea expediției macedonene [30].

înainte de a intra în detaliile veritabilei monografii pe care o dedică Macedoniei (cuprinzînd, pe lingă bogate informaţii istorice, geografice, etnografice, o colecţie de proverbe şi un vocabular), Bolintineanu se lansează în largi digresiuni asupra problemei naţionale. In spiritul celui mai autentic paşoptism, el combate cosmopolitismul, ca fiind nerealist şi inaplicabil, şi-şi motivează convingerea că numai prin cultivarea specificului proptiu un popor poate fi el însuşi şi fiind el însuşi poate fi nemuritor. „Pentru mine — mărturiseşte scriitorul — înţeleg simţul naţionalităţii dintr-un punct de vedere practic şi poetic. Practic, căci credem că spre a îmbunătăţi soarta lumii trebuie mai intii a îmbunătăţi soarta naţiunii din care facem parte. Poetic ?... Acesta este un simţămînt ce nu se explică. Sub aceste cugetări arunc ochii către un popor de un milion de români risipiţi în Macedonia, Tesalia, Epir şi alte locuri. Un milion de români este un popor ; este o fărîmătură mărită din acele legiuni romane neînvinse de oameni, neînvinse însuşi de secoli ; este o idee, este geniul, este civilizatiunea lumii vechi, doborîtă, dar neînvinsă..." Antologică, traducînd o experienţă comună paşoptiştilor, soldată adesea cu mari amărăciuni, e compararea patriei cu un tablou în ulei. „De aproape se vede lutul culorilor ; de departe acel lut dispare. Ochiul nu mai vede decîl ceea ce este frumos. Ceea ce iubeau exilaţii nu era ţara astfel cum este ; era portretul ei, ieşit de sub penelul lui Rafael, era fantasma sa."

Să urmărim acum felul în care sînt construite *Călătoriile.* Metoda e simplă, ea constă în joncţiunea impresiei şi a informaţiei : pe de o parte, itinerariul e punctat de rapide şi concise notaţii reportericeşti, pe de alta, e elucidat printr-o profunziune de fişe, de caracter predominant istoric. Spre exemplu, drumul către Ierusalim începe de la Constantinopol, pe vaporul „Merse". Autorul fixează o dată în plus îneîntătoarea panoramă a Bosforului nocturn : „Noaptea se întindea asupra săraiurilor misterioase, pierdute prin arborii grădinilor desfătătoare ale Bos-

[30] Părerea lui Th. Capidan, că Bolintineanu n-a vizitat decit partial Macedonia (Th. Capidan, Scrierile Iui *Dim. Bolintineanu* despre Macedonia, în *Omagiu Ivi* I. Bîanu, Bucureşti, 192") a fost recent pusă la îndoială, pe bună dreptate, credem, de T. Vârgolici *(Introducere în opera lui Dimitrie Bolintineanu,* p. 188).

forului. Cotul unde fuse altădată palatul împăraţilor, astăzi saraiul sultanilor, părăsit, rămase la dreapta noastră. Scutari, Cadikioi pieriră unul după altul în umbră şi în depărtare ; Insulele Principilor, semănate în faţa mărei, păreau că înoată sub cununile lor de scîntei, în apă, în umbră şi în tăcere." Apoi, un-Rhiul subiectiv e abandonat, comunicîndu-ni-se material documentar despre Scutari, în vechime Chrisopole. fiind citaţi Denis din Bizanţ şi Xenofon, despre Cadikioi, în antichitate Calcedonia. fiind chemaţi în sprijin Tacit, Strabon şi Polibiu. După încă o pagină de „fapte" (biografia împărătesei Teodora, caracteristicile geografice ale insulelor Principilor şi ale Mării de Marmara), revenim la literatură, făcînd cunoştinţă cu pasagerii. în rin-dnl cărora străluceşte o superbă fiică a Albionului, miss Lia — „Fiicele Albionului în genere nu sunt frumoase — remarcă scriitorul — graţia, gentileţea, vioiciunea le lipsesc ; nalte şi reci, ca nişte coloane de marmură ; mari în mini şi în picioare ; însă cînd printre ele se întîmplă unele frumoase, aceste excepţii sunt frumoase ca nişte mumii". Miss Lia era, evident, o excepţie : „vioiciunea sufletului său se răstrîngea pe faţa ei, asemenea razelor de soare ce se varsă pe stele şi pe care ochii noştri nu le pot vedea, aflîndu-le ascunse". In vreme ce pasagerii stau la masă şi, fermecaţi de drăgălăşenia tinerei englezoaice, ar voi ca cina să nu se sfîrşească niciodată, un zgomot teribil îi precipită pe toţi afară. „Frumoasa miss Lia fu dată la o parte, călcată pe picioare de cei ce voiră să iasă !" Vexat de această manifestare animalică a instinctului de conservare. Bolintineanu supraliciteazâ polemic : ..Sunt sigur că dacă s-ar fi spart vasul, de am fi scăpat în bărci pe mare, de am fi rătăcit mai multe zile însetaţi .şi flămînzi, de am fi hotărît, în ameţeala foamei, să mîncăm pe unul din noi şi soarta ar fi căzut pe frumoasa fecioară, negreşit că aceşti adoratori ar fi mîncat-o, fără nici o mustrare de cuget, numai să nu moară ei". Panica stîrnită avea drept cauză o coliziune. Cele întîmplate sînt expuse în stil de proces-verbal : „Vasul nostru întîlnise un caic încărcat cu marfă şi cu treisprezece oameni. îndată ce îl lovi, îl rupse în două ; îl văzurăm plutind un minut pe apă, apoi se cufundă. Cîţiva mateloţi se dară jos din vapor cu o barcă să caute pe cei ce se înecau. Auzirăm încă strigătele lor dureroase, apoi o tăcere de moarte se întinse peste unde." Urmează, fără tranziţie, citova pagini de date despre Dardanele, traversarea Helespontuluj (de către Leandru, lord Eyron, un june evreu), despre fortificaţiile ridicate de turci etc.

Întreaga „călătorie" e construită la fel, printr-o articulare sumativă, şi nu interferenţă a două registre : unul impresiv, celălalt digresiv. Cel dintîi e alcătuit, cum am văzut, din repezi instantanee : despre Smirna, cu femeile visătoare şi melancolice in pervazul ferestrelor; despre peroţi, locuitorii catolici ai unui carrier din Constanlinopol, născuţi „cu galoşii în picioare şi cu un fanar în mină, două antidote puternice în contra tinei şi a Întunericului" ; despre călugărul îona, originar din Moldova ; despre întîlnirea cu o frumoasă alepiană, cîntată cîndva de Lamariine ; despre homerica luptă la porţile cetăţii Iaffa între cei ce voiau să intre şi să iasă etc., etc. Registrul digresiv ne ţine la curent cu Enciclopedia, citind copios din Volney, Chateaubriand. S. M**:ink,** de Bourienne, cornițele de Forbin, Vechiul Testament etc. şi informîndu-ne despre istoria arabilor şi a lui Mahomet, originile sărbătorilor Pastelui, detaliile arhitectonice ale monumentelor Palestinei, inclusiv biserica Sf. Mormînt, conjecturile asupva locului Golgotei etc., etc.

Dacă erudiţia împovărează Călătoriile şi devine balast, nu e fiindcă desluşirile date n-ar fi interesante, ci fiindcă ele nu sînt distribuite echilibrat şi nici filtrate prin personalitatea scriitorului. La fel, dacă notaţiile nu-şi produc totdeauna efectul, în pofida frăgezimii percepţiei şi a umorului, e fiindcă sînt înşiruite în galop, fără ca unele să fie privilegiate, în detrimentul altora, prin aşezarea în prim plan. In plus, informaţiile şi impresiile se alătură hibrid, impunînd două tipuri de lectură, una utilitară, cealaltă participativă. Incit nu e poate exagerat să spunem că ceea ce lipseşte înainte de toate memorialelor lui Bolintineanu e o mizanscenă convenabilă.

Roluri şi personaje

Recitită fără prejudecăţi, dramaturgia lui Bolintineanu nu impune, desigur, revizuirea opiniei depreciative, instaurată încă de mult, la care a subscris şi Eminescu şi pe care au confirmat-o în decursul vremii toţi cercetătorii. Consensul negativ se cere insă nuanţat, şi anume nu fiindcă piesele n-ar avea multe cusururi, ci fiindcă s-ar cuveni să le concedem şi unele calităţi- In definitiv, ar fi absurd să redeschidem un proces clasat

numai spre a repeta că sentința a fost dată corect. De aceea, vom trece peste diversele carențe, de la platitudinea versificației si retorismul vorbirii la incilceala si artificialitatea compoziției, de Ia totala neglijare a culorii locale la insuficienta motivare a acțiunilor, de la stîngăciile tehnicii (precipitarea timpului scenic, abuzul de monoloage interioare etc.) la amestecul neconvingător al registrelor şi stilurilor : pateticul cu burlescul, duiosul cu ridicolul etc. Piesele lui Bolintineanu poartă pecetea unei perioade nefaste a creației — de agravare a bolii, descurajare si criză morală, de cursă dezesperată împotriva neantului. Ele nu există esteiiceşte, ca opere întregi, de sine stătătoare. Dar. ici &i colo, aduc dovada unei căutări, semnul unui elan retezat, conturul tremurat a ceea ce ar fi putut să fie şi n-a rămas decit o vagă promisiune.

Astfel, fiindcă majoritatea lor gravitează în jurul pule'ii, a ciocnirii domnilor cu boierii sau a pretendenților ce-şi dispută scaunul, nu e surprinzător să descoperim anumite crîmpeie reievabile in confruntările dintre reprezentanții diverselor partide. Poate fi astfel citată scena din *Brîncovenii şi Cantacozinii* in care răzvrătiții împotriva domnitorului îşi enunță programele, încereînd să se înțeleagă asupra celei mai potrivite candidaturi la tron. Plin de interes, deşi stufos şi excesiv actualizat, este şi dialogul din *Alexandru Lnpusneanu,* între domn şi domnița Roxandra, care nu reprezintă doar două caractere opuse, ei şi două filozofii antagoniste asupra vieții.

Principala aplicație a dramaturgului Bolintineanu nu e de ordinul scenarizării, nici al inventării de momente reuşite în relativa lor autonomie; ea rezidă în schițarea unor destine, a căror anvergură o ghicim dincolo de partitura rolurilor, de obicei insuficient realizată. E vorba, se înțelege, de personaje excepționale — mari ambițioşi, scelerați ori principi — detaşindu-se din mediocritatea ambianței prin dimensiunea țelurilor, unaori şi prin natura mijloacelor folosite. Cu pozitivii, eşecul e frecvent, deşi nu obligatoriu. Astfel, figura lui Mihai Viteazul, erou al unei trilogii (Mihai Viteazul condamnat Ia moarte, După *bătaia de la Călugăreni, Mărirea şi uciderea lui Mihai Viteazul)* rămîne schematică şi falsă, scriitorul neizbutind să găsească echilibrul între monumentalul baladesc, împrumutat legendelor istorice, şi o umanizare vulgară. In schimb, apare credibil B:incoveanu (Brîiicowenii şi *Cantacozinii),* deşi procedeele evocăm sint

mai mult ilustrative clecît dramatice. Prevenit de devotați că împotriva lui uneltesc Cantacuzinii, domnul refuză să ia măsuri :

> Un domn e mare însă cînd lasă tutulor
> Să zică ce le place şi nu le pune Mul.

Cînd imbrohorul Porții vine să-i pună pe umăr năframa de mătase neagră a mazilirii, el apelează la garda palatului, dar constată că a fost trădat :

> Sint singur ! unde sînteți apărători ai țării
> Şi-ai tronului ! Trecut-ați in tabăra trădării ?
> Dar nimeni nu se vede 1 O tron, plin de dureri !
> Vezi tu cum te sprijină ai tăi măreți boieri ?
> Robi, cereți libertatea schimbîndu-vă stăpînul !
> Amar de tine, țară, ce dai să-ți sugă sinul
> La pui de lupi ! Vai ție, tu floare care luce
> Şi-n sînu-i simte viermii născînd ca s-o usuce !

Brîncoveanu primeşte cu bărbăție osînda la moarte şl-l înfruntă pe sultan, prevestindu-i pieirea imperiului. Scena supliciului din finalul actului IV, cu copiii ucişi de securea gîdslui, sub ochii nefericitului părinte, e una din cele mai puternice din întreaga ope.-ă dramatică a scriitorului.

Pină la un punct e viabilă şi doamna Roxandra *{Alexandru Lăpusneanu),* reprezentantă a continuității dinastice (era fiica lui Petru Rareş) şi a ideii de respectare neabătută a tradiției. Ea refuză căsătoria cu Joldea, proclamat domn de boieri, alegîndu-1 drept soț pe Lăpuşneanu, după ce încearcă să se asigure că e vrednic de dînsa. Dar Roxandra pierde din alură pe parcurs, fiind implicată lntr-o intrigă sentimentală vodevilescă.

Negativii sînt mai colorați şi mai dramatici. Un aspect inedit în dramaturgia istorică *a* vremii il constituie faptul că printre malefici se află şi două femei : Doamna Maria *(Postelnicul Constantin Cantacuztno)* şi Grajina (Despot-Vodă). Ambele sint roase de ambiție, iar frumusețea le serveşte drept instrument ; ele participă la intrigile ce se țes şi se deznoadă în jurul tronului, cu aceeaşi lipsă de scrupule pe care o dovedesc şi bărbații.

Din mulțimea earn indistinctă a personajelor masculine (căci cei mai mulți seamănă între ei) şi din rîndul celor ce-şi păstrează o anumită coerență se desprind trei figuri semnificative. Observăm ta ele o contradicție între individualitatea prezumtivă,

intuită din conturul „rolului", ţi partitura pe care le-o pune Ia dispoziţie scriitorul. Totuşi, sugestia magnitudinii dramatice se păstrează. Primul personaj memorabil îmi pare a Ii Mihnea al lll-lea (Mianea-Vodă *care-şi taie* boierii), omul unei vocaţii imperiale, ca mai tîrziu Despot al lui Alecsandri :

Voi să tai boierii şi în locul lor
Să înalţ pe alţii, oameni din popor.
Voi să bat păgînii, să-i gonesc afară
Din Europa ! mîine, scap această ţară ;
Lumea cere nouă să-i dăm un stăpîn
Orientul cere împărat român.[37]

Boierilor care se tem de puterea otomană („Sînt nenumărate oştite pâgine / Ei cu caii numai pot să ne fărîme") le aruncă-n faţa :

Ale voastre vorbe înţelepte par ;
Dar şi-nţelepciunea are-al ei hotar ;
Cînd mergi prea departe în înţelepciune
Ai în al tău suflet moarte, slăbiciune.
Ascultaţi o vorbă, dragii mei boieri,
Nu se naşte-un popol fără de dureri.[38]

Defectul lui Mihnea e că vinează fuste, nenorocul că e împresurat de adversari numeroşi şi puternici, care-l vor împinge pini la urmă la pierzanie.

Un al doilea personaj vrednic de atenţie e Alexandru Lăpuşneariu, din piesa cu acelaşi nume. Ca la Negruzzi, e un tiran sangvinar, însă reflexul tactic consemnat de faimoasa replică : „Proşti, dar mulţi" devine in cazul său o filozofie a istoriei ; ea pledează dreptul forţei, nihilismul şi relativizarea oricărei idei morale. Vocea lui Lăpuşneanu e a unui om care-şi simte singurătatea metafizică în mijlocul creaţiei şi destramă provocator, cu un cinism re«;e, toate alibiurile bunei conştiinţe : „Lumea este o curteană bătrinâ. obosită de crime, spoită pe obraz, care vorbeşte de virtute ! Vorbele de dreptate, adevăr, ncat(rnare sînt născute în slăbiciune. Aceiaşi oameni, cînd se fac tari, le prigonesc. Ele au ajuns nişte mijloace spre a înşela lumea şi a-şi face

[37] Drame «istorice. *6 drame historice noi.* Bucureşti, 1888, p. 10.
[38] *Idem,* p. 8.

trebile. Şi cel slab, şi cel lare le pune înainte, unul ca să răpească, celalt ca să păstreze. Cel ce se ascunde sub masca libertăţii, dreptăţii, patriii este de două ori tiran, nedrept şi înşelător ! Ştiţi voi, copii ai viselor, că dreptul începei cînd începe tăria ? Vieţuitoarea măoîncă pe vieţuitoare. Natura se hrăneşte prin mincarea fiinţelor de către fiinţe..."

Cel de-al treilea personaj asupra căruia mă opresc, Ştefan-Vodă cel Berbant, din piesa cu acelaşi nume, e un Don .Tuan cu apetit insaţiabil, care necinsteşte toate femeile ce-i ies în cale şi ucide fără căinţă, ca un nou Caligula, dintr-un soi de plăcere sadică de a-şi exersa puterea. E un monstru în stare pură, o fiinţă nu numai imorală, ci amorala, fiindcă nu contrazice normele etice, ci se situează dincolo de ele. Nefiind de fapt un sceptic, ci un deziluzionat, Bolintineanu îi atribuie totuşi un simulacru de motivaţie ; domnitorul ar fi fost cîndva călăuzit de un ideal; pricini misterioase i-au împietrit sufleteşte : inima îi e acum „moartă" fiind încredinţat că „este tot atîta... de faci ori rău, ori bine/'.:

...A lui Dumnezeu
Parodie este astă faptă mare
Ce se cheamă lumea ! Ia a sa fătare
Haosul acesta fu neapărat
Prins de friguri rele, lumea a păstrat
Aducere aminte.[39]

Obosit' de domnie, oferindu-şi voluptăţi de care se satură repede şi victime ce nu-i alungă plictiseala, neputîndu-se smulge din deliciile vinului nici cînd duşmanii îi cad în spate, Ştefan nu se căieste de fărădelegile săvirşite şi nici nu pare a regreta viaţa pe care o duce. El profesează o filozofie cinică şi brutală, de stăpîn de sclavi :

Nu sînt eu tiranul cel înlîi pe lume,
Nici cel după urmă ; libertatea-i nume
Cu care înşeală de veacuri de ani
Biata omenire nişte şarlatani.

[39] *Stefan-Voăă cel Berbant,* dramă în 4 acte, urmată de poezii nouă, Bucureşti, 1867, p. 80.

Lumea e o turmă dată moştenire
La eîţiva, şi lupta pentru omenire
Nu e între popol şi între tirani,
Lupta de scăpare e-ntre şarlatani
Care să apuce locul Ia putere
Ca să smulgă turma ce-a născut-a pere.
Dreptul celui tare este tot aici.[4]"

Un suflet delicat şi sensibil ca al lui Bolintineanu, gata să ardă pentru orice pricină de înaltă cuviinţă, trebuie să fi fost crîncen mutilat de viaţă pentru ca, în amurgul carierei, să imagineze asemenea personaje satanice, în care umanul de-abia mai plipîie în slabe licăriri.

Poetul şi **problemele** cetăţii

Publicistica ocupă un sector vast şi eterogen al operei lui Boliniineami. Ea cuprinde lucrările de propagandă in limba franceză, compuse în vremea exilului *ILes Principavtes Roumaines* — IBS4 şi *UAutriche, la Tur gute et Ies Moldo-ValaQues* —1856), monografiile de istorie contemporană, de tip semimemorialistic (Viofa *lui* Cuza-Vodă — 1868, Domnii reoulamentari şi istoria celor *3 ani de la 11 februarie pînă astăzi* — 1869), eseurile politico-filozofice *(Cartea poporului român, Nepăsarea de religie, de •patrie* îi de dreptate ta români, România *roabă la* austro-maghiari ? — toate din 1869), aşa-zisele biografii istorice (Viafa *lui Mihai Viteazul făcuta pentru înţelegerea poporului de un anonim. Viaţa lui SUfan-Vodă cel Marc, Viaţa lui Vlad Ţepeş-Vodă s> Mircea-Vodâ cel Bătrîn* — toate din 1383, *Viaţa lui Traian August, fondatorul neamului românesc* şi *Cleopatra, regina Egiptului* — ambele din 1869), precum şi o considerabilă producţie jurnalistică, desfăşurată la gazete proprii *{Poporul* suveran — 1848, Dîmooiiţo — 1858—1860) ori în calitate de colaborator al unor foi periodice *(Trompeta Carpaţitar* unde, în 1867, îl înlocuieşte un timp pe Bolliac ca redactor-şef, Albina Pitiduîiti — 1868 etc.).

După cum sugerează această lungă enumerare, tipurile de lucrări citate diferă sensibil prin momentul elaborării, obiectivele urmărite, mijloacele puse în mişcare, ca să nu mai vorbim

Idem, p. 95—86.

de inegalităţile calitative. Ca şi operele de creaţie propriu-zisă, ele se deosebesc însă şi printr-un anumit accent al concepţiei despre lume, altfel orientat de pe la 1864 înainte. In linii generale, fără a canoniza o diferenţa care nu se instaurează de la o zi la alta şi nici nu e lipsită de contrarietăţi, se poate afirma că perioada ministeriatului marchează, în itinerariul spiritual al lui Bolintineanu, trecerea de la o etapă de exultantă paşoptistă, de încredere în posibilitatea de a reforma societatea românească şi a făuri în imediat o ordine mai dreaptă la o fază de scepticism anxios şi blazat, *cătină* treptat spre mizantropie şi un negativism sistematic. Explicaţia acestui proces de „închidere" şi criză acută a raporturilor cu lumea rezidă pînă la un punct în destrămarea frontului paşoptist, cu corolarul inevitabil : treptata conştientizare a divorţului dintre idealurile revendicate pe eîmpia talazului şi realitatea dezamăgitoare a unei epoci de rapidă îmburghezire şi mercantilism agresiv. Dar dincolo de contextul politic general e inccntestabil că evoluţia sau moi degrabă involuţia lui Bolintineanu îşi are originea în el insuşi, în boala necruţătoare ce-i măcina organismul şi-n sentimentul amar al declasării, al ieşirii din plutonul „liderilor" de opinie literară, în agravarea unei chinuitoare frustraţii.

începem trecerea în revistă a publicisticii cu lucrările de propagandă scrise în anii exilului. Les *Principautes* Rouimaines îşi propunea să informeze opinia publică străină asupra istoriei, economiei şi culturii Principatelor şi, îndeosebi, să justifice programul revoluţionar de la 1848 Tînărul autor se achită cu dezinvoltură de această sarcină, însă diletant în partea de erudiţie a cărţii, unde nu o dată lansează tiribombe (de ex. : Zamolxe a fost elevul lui Pitagoia şi i-a învăţat pe daci metempsihoză), mai avizat în partea piopriu-zU politică, unde, intre altele, demonstrează cu brio concordanţa politicii anglo-franceze de prezervare a integrităţii Imperiului Otoman cu lupta paşopliştilor pentru înlăturarea protectoratului ţarist şi redobîndirea autonomiei pe baza acordurilor cu Poarta. De mare interes e prezentarea literaturii române contemporane : fidel unei viziuni novatoare, Bolintineanu insistă asupra tezaurului folcloric, de curind scos la lumină de Alecsandri ; face caz de importanţa lui Anton Pann, pe-atunci deplin ignorat ; atribuie locul cuvenit „şcolii romantice" (Alecsandrescu. Negruzzi. Bolliac şi Rosetti), influenţată de Byron, Lamartine şi Hugo ; citează între bunii prozatori pe I. Voinescu II, N. Eălcescu (,,une de ces intelligences supe-

rieures destinees â creer une nationalite"), Kogâlniceanu şi Ghîca. Curioasă şi nu tocmai e epigrama împotriva confraţilor care „au lieu d'aller chercher leurs inspirations au sein de leur patrie, dans ses souftrances, dans ses esperances, vont s'inspirer sur Ies bords de ia Seine ou de la Tamise ; aussi leurs poesies respirent elles Ies parfum funeste de la literature du X1X-e siecle, le sensualisme, le doute et le decouragement." Vorbind în numele esteticii militante a paşoptistului, Bolintineanu părea să uite că el însuşi căzuse uneori în păcatele reproşate altora.

L'Autriche, la Turquie et Ies Moldo-Valaques pledează necesitatea Unirii, denunţînd intenţiile anexioniste ale Austriei. Broşura conţine şi o galerie de portrete ale principalilor oameni politici din Principate, în scopul demonstrării că adevăratele eapeităţi nu trebuie căutate în rîndurile boierimii regulamentare, ci printre foştii revoluţionari de la 1848 (C. Negri, Kogâlniceanu, Ralet, I. Ghica, N. Creţulescu etc.). Răzbunînd calomniile proferate de Heliade pe seama liberalilor, Bolintineanu îi croieşte fostului său patron literar un portret incisiv, desigur minat de exagerări polemice. Dar ironia e redutabilă. Luînd de bune complimentele pe care i le adresau tinerii — ne încredinţează autorul —, Heliade ar fi ajuns să se creadă efectiv un mare om. „Mais avec la revolution la comedie devait finir et l'instrument dut se briser n'etant plus necessaire, d'autant plus qu'il n'avait *et€* nullement utile. Heliade, avons-nous dit, n'a pas compris le role ciu'on lui fit jouer et, â l'heure qu'il est, il se crois toujours un grand personnage, comme un acteur qui, jouant sur un theatre le role d'un roi persisterait le lendemain de îa representation, ă porter le costume de rol."

Cu Via(a lui *Ctiza-Vodă* accedem în plină actualitate politică, pe un teren prin execelenţă supus controverselor. Scriind numai la doi ani după abdicarea domnitorului, Bolintineanu işi asuma o misiune anevoioasă. Şi-a implinit-o cu nepărtinire exemplară, străduindu-se şi reuşind în bună măsură să se ridice peste resentimente şi pasiuni şi să judece personalitatea lui Cuza în lumina sensului ei istoric. In pofida titlului, cartea nu ne propune o biografie a domnului, nici o istorie a domniei, ci un portret, un portret vioi şi plin de culoare, realizat prin adausuri şi retuşări succesive, folosind procedeul circumlocuţiei. Iniţiat in intrigile de culise şi în secretele cabinetelor, dispunînd de numeroase informaţii inedite, făcînd uz de propriile-i impresii, căci se numărase printre colaboratorii apropiaţi ai lui Cuza şi-i fusese ministru, Bolintineanu vede problema pe toate feţele. Meritele lui Cuza îi par a fi îndeosebi : patriotismul, caracterul nobil şi generos, dorinţa sinceră de a îmbunătăţi soarta celor oropsiţi, răspunderea faţă de înalta sarcină primită. „El dezrobi poporul rural de clasă, el dete egalitatea drepturilor, el stărui a se face unirea ţărilor, el decidă secularizarea monastirilor închinate, aceste principii vechi ale naţiei, cerute în toţi timpii şi în 1848". Erorile sînt, de asemenea, puse în evidenţă cu claritate : faptul că a apelat la oameni vechi pentru a-şi aplica reformele, că s-a lăsat îmbrobodit de o camarilă alcătuită din elemente venale ori oportuniste, îndepărtîndu-se astfel de masa naţiunii, că a agitat ideea domnului străin, descurajîndu-şi amicii politici şi dînd apă la moară duşmanilor. Cu toate defectele de construcţie şi stil, deşi observaţia generalizatoare, de tip moralist, proliferează uneori în dauna faptelor propriu-zise, accentuînd o anumită .filozofare sentenţioasă, monogralia lui Bolintineanu rămîne o sursă documentară de primul ordin şi o primă reuşită a genului în literatura noastră istoriografică.

Eseurile politico-filozofice din 1869 reiau catehismul politic liberal al autorului cu o dispoziţie sarcastică şi nihilistă mai acuzată decît oricind înainte. Corteo *poporului român* — care, in pofida titlului, n-are mult a face cu *Le livre du peuple* a lui Lamennais — compilează, sub o formă oarecum sistematică, ideile aripei liberai-moderate a emigraţiei paşoptiste despre naţiune, suveranitate, despotism şi democraţie, libertate, justiţie, stat etc. Noutatea nu vine din program, cu neînsemnate nuanţe acelaşi ca în anii '50, ci din critica neajunsurilor regimului constituţional instaurat în 1866, rostită cu o extremă severitate : „Libertăţile constituţionale nu mai servă la noi decit ca o mască sub care ascundem despotismul şi mizeriile unei educaţii sub regimele de robie şi de degradare a omului în viaţă. Pe cine voim a înşela ? pe streini sau pe români ?"

Broşura *Nepăsarea de religie, de patrie* şi *de dreptate la români* îşi enunţă cuprinsul din titlu : este o diatribă împotriva pricipalelor cauze ale „decadenţei naţiunii române" : corupţia şi oportunismul clerului, carenţa totală a justiţiei, ruinarea simţăminteîor patriotice datorită aplicării strîmbe a legilor, capriciilor puterii, guvernului care se crede proprietarul ţării.

In ambele broşuri, dar îndeosebi în cea de-a doua, stilul e nervos, precipitat, cu respiraţia gîfîită, abundînd în repetiţii şi incoerenţe, cu fraze trunchiate, rămase uneori fără predicat. Cu toate astea, din cînd în cînd, cîte o imagine zbîrnîie, cîte o idee îşi află vestmîntul de paradă : „Numai cei de la putere iubesc patria, cum cafrii iubesc prizonierii, ca să~i mânînce" sau „Favorul a fost şi este o mare divinitate, ministrul este marele pontifice care îi oferă victimele".

Cea mai valoroasă şi, din păcate, cea mai puţin cunoscută parte a publicisticii lui Bolintineanu o constituie, după părerea noastră, jurnalistica. Din punctul de vedere al clarităţii programatice, al forţei persuasive, al consecvenţei de atitudine şi al eticii profesionale, Bolintineanu se impune printre cei mai de seamă gazetari ai vremii. Comparaţia cu Rosetti şi Bolliac nu-i e, în tot cazul, defavorabilă. Editorialistul sagace, ponderat şi spiritual de la Poporul *suveran* şi în special din prima serie a *Dîmboviţei* (1838—1860) a fost însă eclipsat de poet, iar lipsa unei ediţii, fie şi selective, a contribuit Ia ignorarea sa. Desigur, nu e posibil ca în spaţiul restrîns de care dispunem aici să întreprindem o analiză, mai ales că, dată fiind extrema diversitate a subiectelor, jurnalistica nu se rezumă, ci se exemplifică, uzînd de numeroase citate. Vom aminti doar că şi la Poporul suveran şi la *Dîmboviţa,* Bolintineanu militează ferm pentru cauza naţională, identificată cu revoluţia democratică In primul caz, cu lupta pentru înfăptuirea, apoi consolidarea Unirii, in cel de-al doilea. El demonstrează bun-simţ, moderaţie, o desăvîrşită independenţă de opinie, curajul de a spune adevărul chiar dacă prin aceasta riscă să-şi supere prietenii. La *Poporul suveran,* apără linia generală a guvernului provizoriu împotriva duşmanilor dinăuntru şi din afară, dar nu se sfieşte să-şi exprime rezervele de orieîte ori îi pare că se alunecă pe panta tergiversărilor ori a compromisurilor. La *Dîmboviţa* pledează împotriva spiritului de diviziune, agravat de sistemul electiv al domniei, apoi, după înscăunarea lui Cuza, căruia îi va fi de o absolută lealitate, desfăşoară cu stăruinţă o luptă hotărîtă contra abuzurilor, a tendinţelor politicianiste, a venalităţii şi birocraţiei, pentru urgentarea reformelor de importanţă naţională : îmbunătăţirea situaţiei ţărănimii, reorganizarea armatei, consolidarea democraţiei, libertatea presei, încurajarea Teatrului Naţional şi a literaturii dramatice etc.

Ca gazetar, Bolintineanu îşi găseşte o formulă stilistică proprie, nici solemnă, nici vulgar colocvială, accesibilă, debarasată de erupţiile retorice ale lui Rosetti sau Bolliac, dar eficace, uzînd de bun-simţ, umor şi o abilă gradaţie a argumentării. El reuşeşte sâ-1 convingă pe cititor de moderaţia, onestitatea şi bunele sale intenţii. Iată, în acest sens, o profesiune de credinţă : „Eu nu sunt om politic şi nici nu am avut ambiţia de a aspira la un loc între deputaţii naţiei; m-am mulţumit totdauna a lăsa acel drum celor mai buni decît mine. Dar vor zice unii ; «Dacă nu eşti om politic, pentru ce scrii despre politică La acestea voi răspunde ca Rousseau, că scriu politică tocmai pentru ca nu sunt om politic : de aş fi fost om politic, nu aş fi scris, ci aş fi făcut. Crez însă că în împrejurările de astăzi, nevoind a lua nici o parte la elecţii, tot aş putea face ceva bun pentru ţară, dîndu-mi cu moderaţie şi modestie opinia asupra diferitelor cuestii într-un rol modest şi puţin pizmuit" *(Dîmboviţa,* nr. 8, 5 noiembrie 1858).

Uneori, avertizează, ridicînd vocea : „Ca istorian, ca jurnalist, ca om, ca român, cred că o luptă de o sută de ani cu armele în mînă nu ar fi putut să ne dea rezultatul ce ne dă Congresul european. Dar vai ! tocmai pentru cuvîntul că am căpătat o poziţie atît de bună fără a fi făcut sacrifice, mă tem foarte că nu vom putea înţelege bine poziţia noastră şi ce ne rămîne a face încă ! acest cuvînt este mai serios decît se pare la întîia dată. Sacrificcle făcute de un popol sînt şcoala inimilor şi sigilează pentru totdauna rezultatul faptelor. Popolii sînt ca oamenii şi omul ţine totdauna mai mult la lucrurile ce, ca să le apere sau să le cîştige, l-au costat mai multe osteneli şi lacrimi" (nr. 5, 25 octombrie 1853).

Alteori, jurnalistul foloseşte metoda parabolei : „Sus Aii ! Jos Selim ! Iată ce strigă oamenii în provinciile sălbatece ale Persiei ; şi satrapii se schimbă ca să mulţumească pe cei nemulţumiţi. Aii vine după Selim, Selim după Aii şi cu toate acestea nemulţumirile murmură neîncetat, căci schimbarea guvernurilor nu schimbă sistemul guvernului" (nr. 23, 27 decembrie 1858). Ori îşi bate joc, dezumflînd vorbele mari prin ridiculizare : „Este un cîntec vechi ce cîntă în Europa de mult timp partidele retrograde că sînt în pericol familia, religia şi proprietatea, deşi pînă acuma nu s-a periclitat în nimica. Acest cîntec îl cîntăm şi noi la noi căci avem spiritul imitativ şi cultivabil în lucrurile cele frumoase" (nr. 17, 6 decembrie 1858). Adesea nimereşte şi formula

de efect ; „Patimile politice sint ca paserile de noapte ce văd în întuneric şi orbesc la lumină" (nr. 28, 14 ianuarie 1859) ori : „Sint în luptă două principe mai reprezentate, două partide : trecutul şi viitorul; trecutul ce tinde către întuneric şi moarte, viitorul **cei** tinde către lumină şi viaţă ; trecutul ce face dintr-o naţie claie, viitorul ce face din clase o naţie" (nr. 26. 7 ianuarie 1859).

Vrednice de atenţie sint şi contribuţiile gazetarului pe terenul artelor şi literaturii. Fără a fi un critic în înţelesul propriu al cuvintului, Bolintineanu s-a ocupat ocazional de problemele creaţiei literare, salutînd apariţia colecţiei de poezii populare a lui Alecsandri, debutul lui Grandea, îndeosebi dînd o suită de articole despre începuturile poeziei noastre moderne, cu caracterizări în genere judicioase *(Poezia română în diverse* epoce, Albino *Pinăului,* nr. 1 din 15 iunie 1868 — nr. 6 din 1 sept. 1863). Baza estetică a aprecierilor, aşa cum se străvede din afirmaţii incidentale, e insă foarte indigenţă : „poetul e născut, iar nu făcut", o poezie „perfectă" trebuie sâ fie „cu putere cugetată, cu adîncime simţită, cu eleganţă exprimată", „nimic nu place mai mult deeit comparările în poezie".

încă inexplorată e activitatea critică desfăşurată de Bolintineanu in paginile Dtmbouifci. sub nume propriu ori sub pseudonimul N. Strădescu (cronici dramatice, recenzii ; între altele despre *Suvenire şi impresii* de Ralet). Iată o excelentă pagină a acestui Strădescu alias Bolintineanu : „Cînd ne aruncăm oelui asupra literaturii străine şi de aici ne înturnăm la năseînda noastră literatură, nu ne vine oare a striga cu neesperienţa : ce contrast, ce mizerie !... negreşit. Dar nu trebuie oare să ţinem socoteală de cauzele acestor efecte ? Cînd ne vom gîndi cu singe rece că înainte de 30 ani, toţi aceşti romani civilizaţi ce astăzi gindesc şi vorbesc ca cei dintîi locuitori din straturi înaintate purtau islolice şi ceacşiri cu meşi, ca sălbaticii ; că *au* aveau iegi. nici scoale, nici limbă, nici naţionalitate (toate fiind stinse de regimuri barbare streine), nici o carte tipărită în limba română decît cîteva cărţi bisericeşti ; cînd ne vom aduce aminte că însuş astăzi literatura nu are cititori şi literaţii sînt priviţi încă ca nişte bufoni, născuţi pentru dezmierdarea celor bogaţi. Ne vom plînge că nu avem literatură ca a naţiilor civilizate ?i scriitori ca Homer, ca Rousseau, ca Dante, ca Schiller etc. ? E de mirare, cum, cu condiţiile triste în care ne aflăm am putut să avem şi ceea ce avem astăzi. Nu este îndoială că, de am fi avut un Voltaire, un Lamartine, un Shakespeare, un Goethe, sau ar Q

murit într-un exil, sau ar fi fost grefieri, vătăşei de aprozi la vreun tribunal !"

Si'îrşitul activităţii jurnalistice a Iui Bolintineanu coincide aproape cu retragerea sa din viaţa publică. O nouă ediţie a *Dîmboviţei* avea să reapară, la 22 martie ÎB70, dar ea era doar o umbră a gazetei de odinioară. Poetul, obosit şi măcinat de boală, vitupera pe ariile mereu reluate în ultimii ani : „Se pierde această naţiune care trăieşte de la Trăiau împăratul ca provincie romană, care a trăit sub barbari, fără sa. piară, care s-a luptat In urmă cu armele în mînă pentru drepturile sale, care a rămas în picioare cînd alte naţiuni puternice au pierit... Nu mai este Dumnezeu nici în societate, nici în familie, nici în individ... Este o nefericire a mai trăi un om onest în România" etc., etc.

Preferăm să încheiem acest sludm pe o notă luminoasă. Transferîndu-şi printr-o proiecţie inconştientă umoarea neagră asupra lumii, dezolat de prezent, descoperind în juru-i doar depravaţie şi dărăpănare, Bolintineanu n-a ipotecat totuşi niciodată viitorul. Căci viitorul nu se încheia cu ziua de mîine. Dincolo de ea, in secolii ce aveau sâ vină. speranţa putea să renască, viitorul să-şi reia chipul de „aur", conform teoriei luministe a progresului, atît de Înrădăcinată în ideologia paşoptistă. Nu ne vom mira, de aceea, citind In, *Cartea poporului român :* „Viitorul este în lumea fizică, in aburi şi în maşini. El va schimba tot, va abate orice piedică pusă libertăţii. Prin mişcarea fizică va mişca ordinea morală. Omul îl va schimba, căci prin maşini se scade importanţa braţelor şi se ridică aceea a spiritului. Femeile chiar, ieşind din starea de lucruri la care sexul lor este condamnat de prejudecăţi, vor lua datinile omului şi vor deveni utile societăţii. Toată România se va cunoaşte, se va iubi, căci prin căile de comunicaţiune se vor restrînge şi apropia între ele cu inimile, interesele tutulor românilor, locul cel mai depărtat va fi în vecinătatea noastră." Aceste cuvinte au fost scrise în 1869. Nu ne aflăm oare prea departe de vecinul nostru — Bolintineanu ?

PAUL CORNEA

« Dîmboviţa, nr. **1, 11** oct. 1858.

TABEL CRONOLOGIC

1825

Se naşte Dimitrie Bolintineanu. (Asupra controverselor privitoare la anul naşterii scriitorului vezi nota la poezia *La ziua aniversată.)* Tatăl său, Enache Cosmad (nume cu care va semna, uneori, şi poetul), era român macedonean, originar din Ohrid. Mama, Anica Bolintineanu, era fiica lui Sică Bolintineanu, din comuna Bolintinul din Vale, de lingă Bucureşti.

1837

Potrivit „suvenirurilor contimpurane" ale lui G. Sion, D. Bolintineanu era, în acest an, elev **în** clasa a doua de „umanioare" la colegiul „Sf. Sava" din Bucureşti.

1S42

Debutează cu poezia O *fată tînără pe patul morţii,* în *Curierul de a,mbe sexe,* nr. 10, 15 mai 1342, p. 153, cu o recomandare călduroasă din partea lui I. Heliade Rădulescu.

1843

Ocupă funcţia de „scriitor" la Secretariatul Statului, în secţia a" Il-a *,.a* pricinilor sudiţeşti", adică a supuşilor străini, la „masa II a translaţiei româneşti" (cf. Buletin. *Gazetă oficială,* nr. 71, 6 august 1813. p. 282).

1&44

Este avansat la rangul de pitar, prin decretul nr. 5.58. din 6 decembrie 1844, al domnitorului Gheorghe Bibescu (cf. Buletin. *Gazetă oficială,* nr. 143, 8 decembrie 1844. p. 595).

Devine membru at societăţii secrete „Frăţia" şi al „Societăţii literare", alături de N. Bălcescu, Ion Ghica, Christian Tell, Cezar

Bollae şi alţii, dedicîndu-se luptei pentru dreptatea socială şi libertatea naţională a poporului român.

Colaborează la revista Propăşirea.

1845

14 februarie ; împreună cu N. Bâlce^cu, ion Ghica, A. T. Laurian, I. Voinescu II, A. G. Golescu, D. Brătianu, C. A. Rosetti, I. E. Florescu, Cezar Boliac, Şt. Golescu. C- S. Filipescu, semnează procesul-verbal, aflat astăzi *în* Biblioteca Academiei R.S.R. (ms. rom. 4633, f. 20), de transformare a „Societăţii literare" în „Asociaţia literară a României", cunoscută în epocă şi sub denumirea prescurtată „Asociaţia literară", al cărei scop principal era promovarea literaturii naţionale pe întreg teritoriul locuit de români.

In vara acestui an, împreună cu Cezar Boliac şi August Treboniu Laurian, întreprinde o călătorie pe malurile Dunării, in Oltenia şi Muntenia, vizitînd locuri care evocau gloria strămoşească, acumulînd idei, sentimente şi imagini ce vor fi transpuse în legendele sale istorice.

Colaborează la *Curierul de ambe sexe.*

1S46

In primăvara acestui an pleacă la Paris, pentru completarea studiilor. (Asupra controverselor privitoare la data plecării poetului în capitala Franţei vezi nota Ia poezia Un tînfir *român murind în* străinătate.) Versiunea de circumstanţă lansată la plecarea lui D. Bolintineanu la Paris era aceea a unei burse de studii oferite de „Asociaţia literară". In realitate, trimiterea sa la studii se datora iniţiativei lăudabile a lui A. C. Goleacu-Albu şi Ştefan Golescu, care s-au străduit să realizeze o subscripţie colectivă, în acest scop, cu condiţia ca tînărul poet să nu afle cine au fost generoşii săi protectori.

August : Incepînd din această lună apare ca membru cotizant al „Societăţii Studenţilor Români" din Paris (cf. *Anul 1848 în Principatele Române,* Bucureşti, Carol Gobi, 1902, tom. I, p. 82).

Colaborează la *Curierul românesc* şi Foaie *pentru* minte, inimă şi literatură.

1846—1847

Audiază cursurile de la College de France din Paris.

1847

In timp ce se afla **în** capitala Franţei, îi apare primul său volum, Colecţie din poeziile domnului D. Bolmtineanul, la Bucureşti, **în** tipografia Iui C. A. Rosetti şi Vinterhatder, „cu fondurile Asociaţiei literare'", cum se specifica pe copertă.

1848

20 martie : Nicolae Bălcescu convoacă în locuinţa sa din Paris, rue de l'Universite, 94, pe D. Bolintineanu, Al. Golescu-Negru, C. Mavrodin, lancu Alecsandri, V. Mălinescu, I. Leca, Toader Răşcanu, Ion T. Curius (Curie) şi alţii, hotărînd în unanimitate să se reîntoarcă de îndată in patrie, spre a pregăti declanşarea revoluţiei.

Reîntors la Bucureşti, D, Bolintineanu participă activ la revoluţia din 1848, primind misiunea de redactor responsabil al gazetei Poporul *suveran,* al cărei prim număr apare Ia 19 iunie.

1 *august:* Este ales in Comitetul central electoral, în vederea desemnării viitorilor deputaţi **în** Adunarea Constituantă.

13 septembrie : Cînd ostile turceşti ajung la Cotroceni, ca sa înăbuşe revoluţia, D, Bolintineanu face parte, alături de N. Bălcescu şi alţi fruntaşi revoluţionari, din deputăţia care protestează în faţa lui Faud-efendi împotriva amestecului Porţii Otomane în treburile interne ale Ţării Româneşti.

Fruntaşii revoluţiei, printre care şi D. Bolintineanu, sînt arestaţi şi transportaţi cu ghimia pe Dunăre. Izbutind să evadeze, poetul porneşte pe drumul amar şi îndelungat al exilului. După o scurtă şedere în Transilvania ajunge la Constaniinopol.

1849

30 octombrie: Soseşte la Paris, integrîndu-se în activitatea desfăşurată de ceilalţi exilaţi români, participanţi la revoluţia din 1848.

28 *noiembrie*: Exilaţii români din Paris, convocaţi într-o adunare generală, aleg pe D. Bolintineanu, I. Voinescu 11 şi Gr. Marghiloman în comisia pentru cercetarea fondurilor cheltuite în timpul revoluţiei din 1848.

2 decembrie: Se constituie, la Paris, „Asociaţia română", cu scopul de a organiza emigraţia, de a imprima activităţii ei o înaltă finalitate revoluţionară si patriotică, statutele acestei asociaţii fiind semnate şi dc D. Bolintineanu.

1850

Noiembrie : Colaborează la revista România *viitoare,* apărută la Paris.

1851

15 aprilie: Editează, la Paris, primul număr din publicaţia *Albumul pelerinilor români,* pe care o scrie singur în întregime. Celelalte două numere au apărut Ia 30 mai şi 30 iunie 1851.

15 *noiembrie :* Se află la Orşova, intenţionînd să se întoarcă în ţară. De aici ajunge la Rusciuc, unde, timp de aproape o lună de zile, o aşteaptă zadarnic pe sora sa, Ecaterina, care nu primeşte viza necesară spre a-şi revedea fratele. în acest răstimp, D. Bolintineanu redactează, într-o primă formă, romanul Manoil.

1852

La începutul anului soseşte la Constantinopol, unde e găzduit de Ion Ghica.

Februarie: Vasile Alecsandri scoate, la Iaşi, primul număr din România literară, care este însă confiscat de cenzură deoarece în paginile lui apăruseră articolul *Răzvan-Vodă* de Nicolae Răl-cescu, semnat cu pseudonimul Conrad Albrecht, şi începutul romanului Manoil al lui D. Bolintineanu, sub semnătura D. Valentin.

La Constantinopol, începe să compună poeziile din ciclul Florile BosfornlMt.

Apare volumul de poezii *Cîntece şi plîngeri. Edate sub îngrijirea d. G. Sion,* Iaşi, Tipografia „Buciumului român".

1S53

îl cunoaşte. în insula Pri.nkipo, pe E.C. Grenville Murray, vice-consulul britanic la Mitylene, cu care stabileşte relaţii apropiate, ajutîndu-l să traducă, în limba engleză, doinele populare din culegerea lui Vasile Alecsandri, incluse în volumul *Doine or the National Songs and Legends* o/ *Roumania,* apărut la Londra, in 1854.

1854

9 martie : Imprumutînd o mare sumă de bami de la bancherul Constantin Polihrordade, porneşte într-o călătorie la Ierusalim şi în Egipt.

11 iunie : întreprinde o nouă călătorie, la iromânii din Macedonia, începe să compună poeziile din ciclul *Macedonele.*

Publică, la Paris, lucrarea propagandistică Les Principaitfes Roitmoines, în editura De Soye et Bouchet.

în această perioadă a exilului a locuit la Brussa, găzduit de Alexandru Zâne.

1855

31 ianuarie : Prin circulara nr. 735, Ministerul de Interne al Munteniei înştiinţa Ministerul Ostăşesc să ia măsuri severe pentru a împiedica intrarea în ţară a revoluţionarilor de la 1848, aflaţi în exil, in lista acestora figurînd şi D. Bolintineanu.

în revista România literaro, scoasă de Vasile Alecsandri, Ia Iaşi, publică o serie de poezii şi, integral, romanul Manoil.

în vara acestui an apare, la Bucureşti, în Tipografia bisericească din St. Mitropolie, volumul *Poeziile vechi şi noi ale d-lui Dirniîrie Bolintineanu. Edate sub îngrijirea d. G. Sion.*

La Iaşi, apare în volum *Manoil,* „roman naţional", în Tipografia româno-franceză.

3856

Se stabileşte în insula Samos, unde Ion Ghica fusese numit bei, adică prinţ, cu rang de domnitor. E găzduit iarăşi de Alexandru Zâne, care fusese adus aici de Ion Ghica în calitate de inginer, pentru construirea de poduri şi şosele.

împreună cu Ion Ghica, întreprinde o călătorie pe coastele Asiei Mici. După cîtva timp, D. Bolintineanu vizitează Smirna, insulele Tenedos şi Canaris.

Publică lucrarea propagandistică L'^wtricTie, *la Turquie et les Moldo-Valaques,* Paris, Imprimerie Bailly, Drivy et C-ie,

Apare, la Iaşi, volumul său de *Călătorii în Palestina şi Egipt,* în Tipografia „Buciumului român", sub îngrjirea lui G. Sion.

1857

Aprilie Părăseşte insula Samos şi revine la Constaintinopol, aşteptînd momentul fericit al reîntoarcerii in patrie.

Mai: Din Constantinopol, trimite poezii patriotice în ţară, care apar în ziarul Concordia.

20 septembrie: D. Bolintineanu părăseşte Constantinopolul, pornind spre patrie, după nouă' ani de exil.

Reintră în ţară pe la Galaţi, de unde se îndreaptă mai întii spre Iaşi.

19 octombrie : Asistă Ia memorabila şedinţă a Divanului ad-hoc din Moldova, în care s-a votat Unirea ţărilor româneşti.

Vizitează mînăsUrile din Moldova.

Colaborează la Concordia şi *Naţionalul.*

1858

La începutul anului se stabileşte la Bucureşti, dedicîndu-se unei febrile activităţi creatoare şi publicistice.

Colaborează la ziarul Românul.

11 octombrie : Apare primul număr al gazetei *Dîmboviţa,* subintitulată *Foaie politică şi literară,* cu precizarea : „Redactor responsabil Dimitrie Bolintineanu".

Tipăreşte volumele :

Călătorii pe Dunăre *şi în Bulgaria.* Bucureşti, Tipografia naţională a lui Iosif Romanov et Comp. ;

Legende sau basne naţionale în versuri, Bucureşti, Tipografia naţională a lui losif Romanov et Comp. ;

Melodii române. Bucureşti, Imprimeria C. A. Rosetti ;

„Cîntarea României" de N. Bălcescu tradusă în versuri de..., Bucureşti, Librăria nouă Socec et Comp.

1859

Salută cu entuziasm şi sprijină activ, prin gazeta Dimboi'ifo, alegerea lui Alexandru loan Cuza ca domnitor al Principalelor Române Unite şi înfăptuirea reformelor sale.

In *Calendar* istoric şi literar publică poezii şi memorialul Călătorii in MoldoDa.

Tipăreşte volumul de poezii *Bătăliile românilor (Fapte istorice).* Bucureşti, Tipografia naţională a lui I. Romanov et Comp. şi, in traducere, *Istoria lui Herodoie,* Cartea I, Bucureşti, Tipografia naţională a lui I. Romanov et Comp.

1860

21 aprilie : Este numit efor la Eforia spitalelor civile.

23 mai: Primeşte funcţia de comisar în Comisia Dunăreană.

Septembrie: în calitate 'de consilier intim, face parte din suita Iui Alexandru loan Cuza în vizita protocolară pe care a întreprins-o la Constantinopol, descrisă de D. Bolintineanu în broşura *Vizita domnitorului Principatelor Unite la Constantinopole,* apărută spre sfîrşitul anului.

Colaborează la Ilustrnfiwnea şi Calendar istoric şi *literar.*

1861

Februarie : Om integru, intransigent, neadmiţînd spiritul conciliant şi compromisurile, D. Bolintineanu demisionează din funcţia de comisar in Comisia Dunăreană.

Martie : Refuză candidatura sa de deputat în Adunarea Legislativă.

12 mai: Din guvernul nou format, sub preşedinţia Iui Ştefan Golescu, face parte şi D. Bolintineanu, ca ministru secretar de stat la Departamentul Trebilor Străine şi ad-interim la Departamentul Controlului.

11 iulie: Alexandru loan Cuza aprobă demisia cabinetului Iui Ştefan Golescu.

36 iulie : D. Bolintineanu este reintegrat in funcţia de comisar în Comisia Dunăreană.

13/25 septembrie : Cind se deschide Conferinţa puterilor garante, la Constantinopol, cu scopul de a discuta problema Unirii depline a Principatelor Române, Alexandru loan Cuza îl trimite pe D. Bolintineanu ca reprezentant personal al său, pentru a-l ţine la curent cu mersul lucrărilor. După participarea sa la Conferinţa puterilor garante, publică lucrarea Gestiunea Unirii *la Constantinopole,* în care pleda pentru ideea că Unirea deplină trebuia proclamată de însăşi naţiunea română, în numele dreptului ei de autonomie şi independenţă.

Tipăreşte două „cariile" din *Nemesis. Satire politice,* Bucureşti, Imprimeria naţională.

Colaborează la Calendar *geografic, istoric şi literar* şi *Revista română.*

1862

Publică volumele :

Legende noi cu note din cronicele românilor. Bucureşti, Tipografia lui Emanuel Poenescu ;

Elena, roman original de daline politic-filozofic, Bucureşti, Tipografia naţională St. Rassidescu.

Mizerabilii de Victor Hugo, traducere în colaborare cu A. Zâne şi M. Costiescu.

Colaborează la *Reforma* şi *Ţăranul român.*

1863

12 octombrie: Se formează un nou guvern, sub preşedinţia lui Mihail Kogălnîceanu, guvern care avea să înscrie cel mai

luminos moment din timpul Unirii, îndeplinind un rol hotărîtor, de însemnătate istorică, prin legile şi reformele realizate. Din acest guvern face parte şi D. Bolintineanu, ca ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice.

Publică volumele :

Cdiotorii *la* românii *din Macedonia* si *Muntele Athos sau Santa Agora,* Bucureşti, Tipografia jurn. „Naţionalul" ;

Viafa *lui Mihai Viteazul făcută pentru înţelegerea poporului,* Bucureşti, Imprimeria naţională a Iui Ştefan Eassidescu ;

Viafa iui *Stefan cel Mare,* Bucureşti, Tipografia lui Ştefan Rassidescu;

Viafa Iui Vlad Ţepeş-Vodă şi Mircea cel *Bătrln,* Bucureşti, Tipografia lui Ştefan Rassidescu.

Colaborează la *Buciumul, Reforma* şi *Zimbrul.*

1864

19 iulie : Fără nici un motiv explicit, D. Bolintineanu demisionează din guvernul prezidat de Mihail Kogâlniceanu. In aceeaşi zi, prin decretul nr. 859, Alexandru loan Cuza îl numeşte membru al Consiliului de Stat.

Publică în Dîmboviţa romanul Doritorii *nebuni.*

1865

Apar două volume din *Poezii de D. Bolintineanu atît cunoscute cit* si inedite, ediţiunea întîia, Bucureşti, Tipografia lucrătorilor asociaţi, urmată imediat de ediţia a doua, absolut identică, însă cu aspect grafic diferit, ca ediţie de lux.

Colaborează la Familia.

1866

Publică volumele :

Florile *Bosforului,* Bucureşti, Tipografia lucrătorilor asociaţi ;

Brises *ă'Orient,* poâsies roumaines (traduites par l'auteur luimeme), precedees d'upe preface de M. Philarete Chasles, Paris, E. Dentu ;

Eumenidele sau satire politice. Bucureşti, Tipografia naţională ;

Ielele, grame şi epigrame politice. Bucureşti.

Colaborează la *Trompeta Carpaţilor.*

18S7

Publică volumele :

Conrad, poemă in patru cînturi şi note explicative, Bucureşti, Tipografia naţională ;

Călătorii la Ierusalim *în sărbătorile Paştelui şi în Egipt,* a doua ediţiune, Bucureşti, Tipografia lucrătorilor asociaţi ;

Calatorii in *Asia Mică,* Bucureşti, Tipografia lucrătorilor asociaţi ;

Mihai Viteazul condamnat la moarte, dramă în trei acte, Bucureşti, Tipografia naţională ;

ştefan-Vodă cel Berbant, dramă în patru acte în versuri. Bucureşti, Tipografia naţională.

Face parte din Comisiunea teatrelor române.

Colaborează la Trompeta *Carpaţilor.*

IS6S

Publică volumele :

Alexandru Lăpuşneanu, dramă în trei acte în proză, şi După bătaia *de la Călugăreni,* dramă în trei acte în versuri. Bucureşti, Tipografia naţională ;

Ştefan Gheorghe-Vodă sau Voi face doamnei tale ce ai făcut tu jupînesei mele, dramă historică în cinci acte, Bucureşti, Tipografia naţională ;

. Şase *drame historice noi (Mărirea şi* uciderea lui *Mihai Viteazul, Despot-Voăă,* Mi/mea-Vodă care-şi taie *boierii. Postelnicul Constantin Cantacozin, Brîncovenii şi Cantacozinii, Sorin),* Bucureşti, Tipografia naţională.

Mai; Trupa lui Mihai Pascaly reprezintă, la Braşov, drama *După bătaia de la Călugăreni.*

15 octombrie: îşi dă demisia din Comisiunea teatrelor române.

Colaborează la Albino Pindului, *Familia* şi *Trompeta Carpaţilor.*

1869

Tipăreşte volumele :

Poezii din *tinereţe* nepublicate *încă,* Bucureşti, Tipografia naţională ;

Domnii regulamentari *şi historia celor trei ani de la 11 februarie pină astăzi.* Bucureşti, Tipografia naţională ;

Viața lui *Cuza-Vadă,* a doua ediție revăzută și adăugită, București, Noua librărie George loanid et C-nie ;

Cartea poporului *roman. Cugetări filozofice* si politice în raport cu starea actuala *a României,* București, Tipografia loan Weiss ;

Nepăsarea de reliflie, de patrie și *de dreptate la* români, București, Tipografia lucratorilor asociați ;

Romania roaba Ia *austro-ungari,* București, Tipografia lucrătorilor asociați.

Traianida. poemă epică, București ;

Viața lui *Traian August, fondatorul* neamului românesc, București, Tipografia națională.

Colaborează la Albina *Pindului* și Trompeta Carpafitor.

1870

22 martie : Scoate un unic număr din Dimbouifa, scriindu-l singur în întregime.

Publică, într-o' nouă versiune, Traianida, poemă epică națională. București, Librari-editori Socec et Compania.

Tipărește volumele :

Menadele, satire politice, București, Librăria Lobel et Poper ;

Piingcrili? României, București, Tipografia C. A. Rosetti ;

Viața Ini V'lad Țepeș și Mircea-Vodă cel *Bătrin,* edițiunea a Il-a, București, Socec ;

Viafa *șl faptele lui Minai Viteazul,* edițiunea a Il-a, revăzută, schimbată și adăugită, București, Socec ;

Viața și *faptele lui Ștefan-Voăă cel* Mare, edițiunea a Il-a, revăzută și corectată, București, Socec.

Colaborează la *Românul.*

1&71

25 iunie : In ședința Camerei deputaților, Cezar Boliac propune să i se acorde o recompensă națională lui D. Bolintineanu, care se afla într-o stare gravă, bolnav și sărac, „lipsit chiar de pînea de toate zilele". Din păcate, propunerea nu este acceptată.

Este internat la Spitalul Pantelimon, în condica de înregistrare specificindu-se : „Dimitrie Bolintineanu, fost ministru de Culte, intrat Iară haine".

1872

Martie : Puținele obiecte ale lui D. Bolintineanu sînt vîndule printr-o loterie publică. Mobilierul e cîștigat de Ecaterina Balș, dulapul bibliotecii de Vasile Alecsandri și cărțile de Costache Negri. Făcind dovada unei generoase atitudini umane și civice, vechii și devotații săi prieteni renunță la obiectele cîștigate, lăsindu-le mai departe în posesia nefericitului poet.

ZQ august : Dimitrie Bolintineanu se stinge din viață.

T. V.

NOTA ASUPRA EDIȚIEI

Opera lui Dimitrie Bolintineanu nu s-a bucurat pînă acum rle o ediție completa, realizată după criteriile edițiilor critice și însoțită de comentariile adecvate. Din lirica sa s-au retipărit cu insistență Lependeîe istorice, celelalte cicluri și volume de versuri fiind mai puțin reprezentate în edițiile de diverse tipuri apărute de-a lungul antJor. Unele nu au fost reeditate niciodată de la prima lor apariție. De pildă, volumul de poezii Bătăliile *românilor (Faplc istorice),* **tipărit** in 1859, a rămas complet uitat, pc nedrept. Din romanele si însemnările sale de călătorie s-au publicat extrem de puține ediții, izolate, unele dintre ele la un nivel editorial nesatisfăcător. In privința scrierilor sale publicistice **51** pro**pagatKhstice,** situația a fnsl și mai precară, ele neintrind decit sporadic si fragmentar in atenția unor editori.

Ediția de față, proiectată în șase volume, iși propune să ofere o imagine cuprinzătoare asupra operei lui Dimitrie Bolintineanu, în multiplele ei aspecte, pe genuri literare, urmînd criteriul tematic **ŞL** cronologic. Primele trei volume vor cuprinde opera poetică ; al patrulea va fi dedicat romanelor ; în cel de al cincilea volum vor fi incluse însemnările de călătorie ; volumul al șaselea va însuma scrierile propagandistice, o masivă parte a articolelor **pe** diverse teme, corespondența emisă de scriitor și bibliografia generală.

Primul volum al ediției noastre cuprinde opera poetică a lui Dimitrie Bolintineanu publicată în volume pînă în anul 1865, an în care se tipăreișlc, sub directa sa supraveghere, ediția *Poezii de* D. *Bolintineanu alit* cunoscute *cit ți* inedite, în două volume, considerată, pe drept cuvint, ca ediție de autor. In aceste două volume, apărute [n două ediții absolut identice, în același an, a doua fiind ediție de lux, D. Bolintineanu a reluat și a revăzut o mare

parte din poeziile publicate în volumele sale anterioare, la care a adăugat un număr înseninat de poezii inedite, după cum precizează și în titlul ediției. Pe lingă dorința de u-și alcălui o ediție reprezentativă și cuprinzătoare a operei sale poetice de pînă la 1865, D. Bolintineanu a simțit nevoia de a-și revedea atent poeziile apărute în volumele anterioare, operînd adesea modificări substanțiale, nu numai pentru a le da o formă definitivă, ci, mai ales, pentru a restabili textul autentic al poeziilor din primele trei volume, apărute fără supravegherea sa.

După cum vom arăta in capitolul final de *Note și* comentarii, prunul volum, Colecție *din poeziile domnului U. Botinlineanul,* a apărut în 1847, cînd poetul se afla la studu, in capitala Franței. Volumul al doilea, Cîntece *și plîngeri,* s-a tipărit în 1852, iar volumul al treilea, Poeziile *vechi și noi ale d-lui* Dimitrie Bolintineanu, s-a publicat în 1855, ambele fiind alcătuite și îngrijite de G. Sion, in perioada in care scriitorul era exilat in urma participării sule la revoluția din 1848. Datele de istorie literară de care dispunem, și pe care Ie vom expune în Wote *și comentarii,* dovedesc că D. Bolintineanu a fost nemulțumit de modul in care G. Sion î-a editat poeziile, permițîndu-și o seric de miervenlii arbitrare in textul lor.

Deschidem ediția noastră cu Poezii *de D. Bolintineanu alit cunoscute* cît *și inedite,* volumele I și lî, ediția a Il-a, București, Tipografia lucrătorilor asociați, 1865. considerind-o ediție de bază, alcătuită fiind de poet și apărută sub directa sa supraveghere.

Pentru a oferi posibilitatea cunoașterii complete a operei lui D. Bolintineanu, am reprodus în acest prim volum al ediției noastre și poeziile publicate în volume pînă la 1865. dar pe care poetul nu Ie-a mai reluat in ediția din acest an.

Astfel, după *Poezii de D. Bolintineanu atît cunoscute cit și inedite,* din 1865, urmează poeziile preluate din volumele anterioare, respecting succesiunea interioară a acestora și cronologia apariției lor. Poeziile sînt transcrise din volumele :

Colecție *din poeziile domnului D. Bolintineanul,* București; în tipografia lui C- A. Rosetti & Vinterhalder, 1847.

Cînlece și pfîngeri. Edate sub îngrijirea d. G. Sion. Iași, Tipografia „Buciumului român", 1852.

Poeziile vechi *și noi ale d-lui Dimitrie Bolintineanu.* Edate sub îngrijirea d- G. Sion, București, Tipografia bisericească din St. Mitropolie, 1855.

Melodii *române,* Bucureşti, Imprimeria C. A. Rosetti, 1358.

Legende sau basne naţionale în versuri. Bucureşti, Librar-editor Christ. Ioannin et Comp. Romanow, 1858.

Bătăliile românilor (Fapte istorice), Bucureşti, Tipografia naţională a lui I. Romanow et Comp., 1859.

Nemesis. Satire politice, Bucureşti, Imprimeria naţională, 1861.

Legendele noi cu note din cronicele românilor, Bucureşti, Tipografia lui Emanuel Foenescu, 1862.

în *Addenda* am reprodus *„Cbitarea* României" de *N. Bălcescu,* tradusă *în versuri de* D. Bolintineanu, Bucureşti, Librăria nouă Socec et Comp-, 1853, pentru valoarea ei documentară, considerind-o o piesă utilă în disputa literară, încă neîncheiată, asupra paternităţii acestei opere.

Unele poezii şi poeme apărute în volumele menţionate mai sus şi nereluate de D. Bolintineanu in ediţia din 1865, dar pe care le-a republicat, uneori cu modificări structurale, în perioada de după această ediţie, nu au fost reproduse, ele urmind să fie incluse, după data ultimei lor tipăriri, în volumele următoare ale ediţiei noastre. De pildă, poemul Sorin salt *Tăierea* boierilor Ia *Tîrgovişte,* apărut în Poeziile *vechi şi noi ale ă-lui Dimitrie Bolintineanu,* din 1855, a fost revăzut şi retipărit în 1868, în volumul Şase drame *historice* noi.

Volumele de versuri ale lui D. Bolintineanu apărute după 1865 vor fi reproduse în următoarele două volume ale ediţiei de faţă. La sfîrşitul acestora vom include, în ordine cronologică, poeziile râmase în periodice şi cele publicate postum.

In transcrierea testelor am ţinut seama în primul rind de faptul că D. Bolintineanu a scris şi a publicat într-o epocă în care limba română literară a cunoscut o continuă evoluţie şi transformare, a traversat un proces anevoios de cristalizare. Totodată, nu am putut ignora o serie de fluctuaţii ale limbii Iui D. Bolintineanu determinate de incertitudinile şi inconsecvenţele aplicarii alfabetului de tranziţie în care a fost tipărită marea majoritate a volumelor sale. De aceea, am fost preocupaţi de.a respecta particularităţile de limbă şi stil ale scriitorului în funcţie de realităţile lingvistice ale perioadelor în care au fost publicate scrierile sale. în acest sens, am conservat şi toate alternanţele, formele duble şi chiar triple ale unor cuvinte, întîlnite nu numai in scrieri diferite, ci adesea în textul unei singure scrieri, uneori în aceeaşi pagină. Ne-am concentrat atenţia asupra interpre-

tării fonetice a textelor şi, din această perspectivă, am păstrat ortografia originală a fiecărei scrieri în măsura în care ea notează realităţi lingvistice specifice unei anumite perioade din evoluţia limbii române literare în secolul al XIX-lea şi unei anumite regiuni. Am aplicat normele ortografiei actuale numai atunci cînd am întîlnit forme şi mode grafice care nu corespund unei ortografii caracteristice.

Deşi am respectat particularităţile de limbă ale fiecărei scrieri în parte, totuşi anumite criterii de transcriere au fost aplicate in ansamblu, datorită faptului că unele fenomene lingvistice sînt comune şi caracteristice întregii limbi literare din secolul al XIX-lea, ca şi tuturor scriitorilor din această epocă.

în stabilirea textelor am adoptat următoarele interpretări :

a a fost modificat în *î* în unele cuvinte : *cană / cind, mănă / mină,* nereprezentînd o realitate fonetică pentru secolul al XIX-lea, ci o simplă grafie.

ă a fost menţinut în cuvintele regionale, populare sau arhaice : lacrămi, rădica.

ă s-a păstrat şi In cazurile în care reflectă o pronunţare populară conservată din limba veche : *cătră, fărmecat, părete, răpede.*

„ ă cu valoare de desinenţă la substantive şi verbe avînd radicalul în -i a fost transcris e, aşa cum se şi realizează în vorbire : *să fiă I să fie, istoria / istorie.*

Cînd e nu corespunde unei realităţi fonetice, ci reprezintă o grafie etimologîzantă, a fost înlocuit cu ă: streluciror / strălucitor, *ferm j ţărm.*

In variantele munteneşti ale unor cuvinte, e nu a fost transcris *ă,* ci s-a conservat ca atare : pasere.

e a fost conservat şi în formele perpetuate din limba veche în graiul popular : strein.

e a rămas nemodificat în rime : tei (tăi) */zei, tele (tale) / stele.*

e la iniţială absolută sau de silabă din cuvintele indigene a fost transcris ie, corespunzător pronunţării reale cu iodizare : *boer / boier, eri / ieri,* ese / iese, *tae* / taie, *vuet / vuiet.*

e după consoane labile a fost menţinut ca atare, reflectînd o pronunţare regională. Aşadar, s-au transcris întocmai forme ca : merlă, *pept, perde, perit.*

In acelaşi context fonetic a fost păstrat diftongul ea în loc de ia : *feară, peardă, peatră.*

e inițial a fost transcris io : *etă / iată.*

e s-a diftongat în *ea: favoriza/favorează, ferestrâ / fereastră, seră / seară, uneltă /* unealtă.

i nu are valoare fonetica în unele cuvinte şi, de aceea, a fost modificat conform pronunțării autentice, transcriindu-se t : rîpn, rîs, sîn fnn ripă, ris, sin).

Formele cu i au fost conservate numai în rime : sin / diuin, suris / promis.

ii s-a transcris întocmai în priimit, reproducind o realitate arhaică.

î din secvența inițială *în-* a fost menţinut în cuvinte caracteristice graiului popular : *intrat.*

% a fost păstrat în mine, pine, exprimînd o realitate a limbii vechi şi a multor graiuri actuale.

o a fost diftongat în *oa : flore / floare, nopte / noapte, sore / soare, tâte / toate.*

u (u) firtal nu a fost transcris, reprezentând o simplă grafie.

Grafia dublă, alternantă, cu î şi *u,* la indicativul prezent al verbului *a fi,* nu a suferit nici o modificare, transcriind sînt şi sunt, potrivit textului, uneori chiar în cuprinsul aceleiaşi pagini-

ri a fost redat prin *z : văd / văz.*

s intervocalic din cuvintele neologice a fost transformat în *z : miseră / mizeră, mosaic / mozaic, musă / muză, usurpator* / uzurpator.

s în neologisme ca *esală, esil* a fost modificat în *x : exală, exil.* Am preferat transcierea generalizată cu *x* a lui s pentru că, fiind vorba de cuvinte romanice cu etimologie multiplă, e aproape imposibil de precizat cazurile în care scrierea cu s corespundea unei pronunții reale.

—_. .... s urmat de o ocluzivă sonoră, de o licvidâ, de o nazală sau de *v* a fost transcris *z : asvirli / azvîrli, isgonit / izgonit, sbor j zbor, sdrobit I zdrobit.*

In cuvinte cu hiat, a fost restabilit u (în unele cazuri în Ioc de o) ; *doă / două, roă / rouă, steoa / steaua, zioa / ziua.*

al Diftongul ia a fost transformat în *ea,* potrivit unei tradiţii de transcriere, căci, în realitate, pronunţia posibilă este cu ia : *auzia / auzea, ghiață* / gheaţă, *uenia / venea.*

Forma ceană, întâlnită în ediţia Poezii *de D. Bolintineanu atît cunoscute cit şi inedite* (1865), a fost înlocuită eu *geană,* existentă in celelalte volume ale poetului. De pildă, versul inițial al poeziei ÎWihai seăpînd *stindardul:* „Noaptea se întinde şi din ceana

sa", din ediţia din 1865, apare astfel în volumul *Poeziile vechi şi noi ale d-lui Dimitrie Bolintineanu* (1855) : „Noaptea se întinde şi din *geana* sa".

——. ci urmat de n s-a menţinut în : *obicinuit, vecinie,* potrivit unei tradiţii ortografice arhaice.

ci a fost transcris *ţi* în cuvinte ca : *gracios / graţios, gracii / graţii, socie / soţie, socilor / soţilor.*

Grupurile *dje* şi *dji,* în cuvinte de origine turcă, au fost transcrise *ge* şi *gi : handjer / hanger, feredjea / feregea, caidji / caigi.*

ge şi *gi* s-au păstrat în cazurile în care exprimă realităţi fonetice caracteristice graiului din mai multe regiuni : cwrapios, *împregiur.*

ph a fost redat prin *f : zephir / zefir.*

——Grupul *que* a fost modificat în *che : buquet j buchet, coquet / cochet.*

——Grupurile see şi sci au fost reproduse prin *şte* şi *şti : iubesce I iubeşte, privesce /* priveşte, ceresci / *cereşti, pescişori* / peştişori, *scii/ştii.*

Articolul nedefinit feminin wă a fost redat prin *o.*

——Prefixul *în-* dinaintea labialelor *b, p* a fost transcris im- : înpartă / împartă.

—•-•-Prefixul res-, reprezentând o grafie latinizantă, a fost modificat în ros- în cuvintele şi derivatele vechi româneşti : resptndi / *răspîndi, resfăţa / răsfăţa, resplăti / răsplăti.* Tot astfel s-a procedat şi în cazul prefixului re-, transcriindu-l *ră- : remîne / rămine.*

se pentru conjuncţia să (se *meargă),* formă întâlnită alături de cea corectă, a fost înlăturată, transcriindu-se să.

~~" •• Au fost transcrise întocmai formele populare şi arhaice frecvente în limba literară din secolul al XIX-lea : pintre (pentru printre), pre (pentru pe), preste (pentru *peste), primble* (pentru plimbe), *provedinţă* (pentru *providenţă), rumpe* (pentru *rupe), vei* (pentru *vrei)* etc.

A fost păstrată întocmai varianta populară a pronumelui negativ : nime.

Au fost menţinute formele marcate de afereză, caracteristice graiului popular : nainte, oi (pentru *voi).*

Dubletele de genitiv-dativ feminin, în -ei şi -ii, au fost conservate : *ţărei, zilii.*

A fost respectată forma cu *ea* a substantivului *vieaţa,* frecventă la mulţi scriitori din secolul al XIX-lea şi din prima jumătate a secolului nostru.

S-au menţinut formele duble : *astjel. / asfel, care / cari* {peftitru plural), *dacă* /daco, după /dupe, farmec / fermec, pnsăre-pnsere. *sfînt/sînt, şoaptă / şoptă, sub / subt, zori/ziori,* fiecare variantă fiind reală.

De asemenea, au fost păstrate cîteva forme triple, atestate **în** limba literară din secolul al XIX-lea : popor / *popol /popul, pariam, prelum, projum.*

„ Punctuaţia a fost modernizată in măsura în care nu a impietat asupra particularităţilor sintactice ale textelor.

Greşelile de tipar evidente au fost îndreptate tacit.

Cifrele din unele texte aparţin lui D. Bolinlineanu şi trimit, pentru poeziile în cauză, la explicaţiile din capitolul final de iVote *şi comentarii.* In acest capitol prezentăm principalele date istorico-literate referitoare la scrierile din cuprinsul ediţiei, expunînd geneza lor, indicînd locul şi data primei apariţii, retipăririle în periodice, volumele antume **in** care au fost incluse, reproducînd prefeţele acestora şi notele scriitorului, reconstituind, **în** aspectele esenţiale, modul **în** care poeziile şi volumele lui D. Bolintineanu au fost receptate de critica literară a vremii şi de istoria literară.

La Cuprins, cifrele dintre paranteze indică paginile din *Note* **şi** *comentarii.*

TEODOR VÂRGOLICI

POEZII
DE
D. BOLINTINEANU
atît cunoscute cît şi ined

1865